(آپریل)ده، قیزیل روس اوردوسی اوروش اعلان ایتمه‌سدن،
برنچی تورک جمهوریتی بولغان آذربایجاننگ جیگه‌رمینی اوتوب،
قان وه آتشله‌ر ایچنده بو عزیز تورک اولکه‌سینینگ مستقل ملی تورموشیگه
نهایت بیرمشدیر. بو قاراکونی هر ییلدا بولغانی کبی بو ییلده‌ده
(شهر مرکزینده‌گی ـ اولادلاردان برسنده) آذری وه ایران تورکلاری، ایدیل‌اورال وه تورکستانلیلر، گورجی وه اوقرایناللار
بیوک قایغولار بیلن ایسله‌دیلر.

روس استیلاسیدن قوتولوش یولداکی جهادده کورمشتمه‌کده
بولغان اولکه‌لارینگ وکیللری تعزیه نطقلری ایراد ایته‌رکه‌ن
کوره‌شچیلرن آذری تورغانلاریمیزنینگ قاهور دوشمانغا قارشو کوره‌شامه‌کده بولغان ملی مقاومتینی بیوک درجه تقدیر ایتدیلر. یاقیندا
ملی استقلالغا ایریشه‌جه‌گی وه حاضرغی قارا کونلرینینگ اوزون
سوره‌مه‌یدن ملی بایراملارغا تبدیله‌نه‌جه‌گی بو ماتم کونیده دعا آرتق
سیز بیلمه کده ایدی.

* * *

ایسکه‌رتمه: 1 — مجموعه‌مزگه مقاله یوباروچیلارنینگ مقاله
آستیغا اوز اسم وه آدرسلرینی تولوقچا قیلیب یازیشلارینی اوتنه‌میز.
اوز اسمینی مجموعه ده باسیلیشینی ایسته‌مه‌گه‌ن کیشی بر
داویدوره اسمی (Pseudonym) قویا بیله‌دیر. مقاله ایگه‌سینینگ اوز
اسمی مجموعه باشقارماسیدان باشقاریغا بیلدیریلمه‌یدیر. کوندریلگه‌جک
مقاله‌لر 4-3 صحیفه‌دن آرتق اوزون آلینمه‌غان بولسا ایدی.

2 — ابو الرضی تورکستانی‌نینگ مشهوردن یوبارغان اشعارلی
کیله‌جه‌ک سانده باسیلاجاقدر.

باشقارما

یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره‌سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 ییل دکابردان چیقا باشلاغان	ایون (حزیران) 1931	سان 19

ملی حرکتیمزنینگ موفقیتی اوچون

(سیاسی خط حرکت مسئله‌سی)

1 — «یاش تورکستان»نینگ اوتکه‌ن سانیدا باسیلغان «عظیم زاده»نینگ
مقاله‌سی آلدیمیزغا غایت مهم بر مسئله‌نی کتیریب قویادر. عظیم زاده
اینگ اوتکور آقاده‌لر ایله «قیزیل قلم» جمعیتی بوده‌سی گه‌نه تویلا-
نیانی عبدالله قادری، باتو وه باشقالارکه‌بی تورکستانلی یاش
یازوچیلارنی عیبله‌یدر.

بز بو عیبله‌و سیبه‌بلرینینگ بوتونیسینی آنگلیمز. حقیقتده موسقوا
دیکتاتوراسینینگ قاعده‌سی اوچون تاریخیمزنینگ یارلاق بیتلرینگه کوز
یوموب اولی فقط برگه قارا بویاق بیلن بویاگانلارنی عیبله‌مه‌سلیکنی
ممکن ده ایته‌مه‌سدا!

تورکستان تاریخینینگ یارلاق صحیفه‌لری بار. زمانلار بولغان که

Abdulvahap Kara

ادبیات وه فلسفه کبی علم وه مدنیت (کولتور) ساحه‌سنده، معمارلق، ریر سوغاریشغا اوختاش صنعتلرده تورکستان برینچی قاتاردا تورگن. ابن سینا، فارابی وه تورکستانلک سوک زمانگی نسل‌لری، اسملرینی هم ایشیتمه‌گن بر قانچا عالملریمزنک آتلاری، مدنی انسانلق تاریخینک بتلرنده آلتون حرفلر بلن یازیلیدر. پاریسده، فرانسه جغرافیا جمعیتنک (قولفراس‌سیزال)نده بوتون دونیاچه مشهور اینگ بویوک عالملرنک اسملری آراسندا بزنک فارابی اسمیتده اوزبیلکه‌نلکبی تورکستانلیلردن بلوچیلر یه‌ک آز بولسا کیرمک.

سوگرادان آرقاغا کیتیش دوری (آوروپاچه ده‌قادانس،) باشلاندی. بویوک تیمورنک بویوک دولتی بر قانچا کیچیک خانلقلار-غا بولندی... ایش بونک ایله‌ده بیتمه‌دی: علم وه صنعتلرگه قارشو کورمش باشلاندی. اونوتمه‌سلک کیرمک‌که، تیمورنک نه‌بیره‌سی (تورونی) وه اوزمانک اینگ‌بویوک هیئتبیلیمی عالمی بولغان بویوک میرزا اولوغ بیک اوز اوغلی تامانیدان اولدیریلگه‌ن ایدی. بوتون آسیادا اینگ بویوک بنا بولغان وه معمارچلقده بر عجایب سانالغان بی‌بی خانم، مدرسه‌سی بویوک تیموردن سوگراکی خانلار تاما-میدان تیوه (تویه) سرایی حالیدا قوللانلغان ایدی. بوتون تحصیل وه تربیه تار بر سفسطه‌چیلکده‌ن که عبارت بر حالغا کیتریلگه‌ن وه ادبیات ایسه، بر آز استثنا ایله، فقط تصوفدن (Sophisme)، اسراف-دن عبارت ایدی. خانلارنک تورکستانده قیلغان ایشلرینک برگه یاخشی طرفی بولسا او هم یر سوغاریش اوچون آریق (قانال)-لار قازدیریشلاری وه مسجدلر سالدیریشلاری ایدی. معماری شعشعه‌لری جهتدن تیمور دوری مسجدلریدیک بولغان بو مسجد-لرده شدتلی بر تعصب (فاناتیزم) اوچاغیغا تیله‌تریلب بویاریلدی.

خانلار حدسز بر کورلک ایله بیربرلرینی تینتش‌بوسمه‌لش بلن آواره ایدیلر، اولار بو اوز آرا محاربه‌لر آرقاسیدا بوتون مملکت

کوچینک آزالودینی آنگلامادیلار. اولار ادراک ایله آلمادیلارکه بخارانک خوقندگه وه یا خوقندنک بخاراغا قارشو غلبه‌سی دیمه‌ک روسیه‌نک بوتون تورکستانگه قارشو غلبه‌سی‌نک حاضرلقی دیمه کدر.

آخردا شوندای بولدی: بر توده روس اوردوسی، او وقتگه قادار تاپمادیغی اولکه‌گه کیردی‌ده اینگ آز بر تلفات بلن (سو-نیتده، اولکه‌ن وه یاراتلغان روس عسکری اوچ میگه‌دن هم آز ایدی!) بویوکلکچه بوتون غربی آوروپانی اوزه‌درگه‌ن اولکه‌نی ضبط ایتدی.

بو رذالت وه ملی مغلوبیتله‌رنی بز، سوک دورنک خانلاریغا وه خصوصاً خدایار خانغا مدیونمز. بو اسمنی آیریچا ایسله‌توب او-تیشیمزنک سببی، وطنداشمز عظیم زاده‌نک خدایار خانغا بر ملی قهرمان توسی بیریشیدر.

II - روس حاکمیتی دوری اولکه‌مز وه خلقمز اوچون خریچه بیقلیش وه مدنیتچه باتیشدان عبارتدر. روسلر اولکه‌مزده تیمور یول سالدیلار، تلغراف‌تلفون قوردیلار ایسه‌ده، اولار بو ایشلرنی بالقوه اوز مستملکه حاکمیتلرینی اولکه‌مزده محکمله‌مک اوچون قیلدیلار. روسلرنک تیمور یوللاری، تلغراف وه تلفون سیمله‌ری بوزیمزنی، خلقیمزنک ملی نه‌بنی تیمور جبیر گه‌بی قیسدیلار. فاجعه بونک ایله‌ده بیتمه‌دی. روس حاکمیتی آغیر بر تاش بلن باشیمزغا، توشوبچه‌مزگه تضییق ایدی. روس حاکمیتی آستیدا اولوغ باباکلاریمزنک برگه قالدیروب کیتگه‌ن وه اولکه‌مزگه کیینگی خانلار دورنده هم کوپ بهره‌لر برگه‌ن بای میراثلرینک قالیقلارینی‌ده اونوتوشگه باشلادق وه اولاردن محروم بولدق.

روس حاکمیتی دوام ایتگه‌ن ساری بز بر ناشمان توزی‌گه تیله‌نیدک. بوسیولوک پریشان بولا باشلادق. تاریخیمزنک ملی عنعنه-لرینی، خلقنک باشغا قسمیدن تاما آرتق تقدیس ایتوب سانلا-

Abdulvahap Kara

ـلاری لازم بولغان بوروتنی خانلاریمز اوغوللاری ایسه، تور-
کستانده روس ادارەسینك صادق بندەلری بولوب آلدیلار.

عظیم زاده، عموماً بوتون اسلام عالمینك وه خصوصاً تورك
دونیاسینك اینگ ملعون دوشمانی اوستروئوموفکه مداهنه قیلغان
وه خدایارخاننك اوغلی بولغان ابن یمین بك ایله بولوب اوتکەن بر
وقعەنی نقل ایتەدر. ابن یمین بکنك آتاسی خدایار خان ایسه،
سوگیلی (!) خلقی ملك استقلالی یولندا محاربه قیلیب شرف ایله
ئولیش یریکه، اوزینی «روس چارینك خدمتنده ایدی مطیع ادیب
تاپیغان ایدی. اگر خدایار خان وه یا تورکستان خانلاریدان باشقا
بریسی روسلر بلەن محاربه ایتەرگەن اولسەیدی، یاکه مملکتینی
ضبط ایتکەن دوشماننك حاکمیتینی تانیماق ایستەمەسەدەن بر ناماقا
قاچقان بولسایدی، اوندەن سوگرا خلق آراسندا نه قدار شرفلی
بر نام قالدیرغان بولور ایدی!

آما قای گورده، بزنك خانلاریمز بونی هم قیلمادیلار. گەنە-
رال فون قاوفماننك «بخارا امیرینی «اینگ یاخشی بر قضا قایمقامی
(اویەزد باشلوغی)» دیگەنینی اوقوماق بر رذالت ایمەسمی؟

III — خلقنك باشقا قاتلاملاریغا قاراغاندا منور وه مدنی سانالغان
خانلار وه اوغوللاریمنك سیاسی وه ملی توشونچەلری شونداغ بو-
لغاندان سوڭ، تاگرینك یاروق دونیاسینی فقط بولشەویکلر دور-
ندە، موسقوا بولشەویکلرینك فرقه‌تشویقات مکتبلرنده اوقیگه-
نکەن عبدالله قادری، باتو وه باشقالاردان، انصاف ایله‌ده، چین بر
ملی شعور طلب قیلوب بولابدر؟ حتی عبدالله قادری وه باتولاردیك
شبهەسز آرتق منور بولغان فطرت هم اوزینك «یوروغی آتلی الر-
لاریننك حیاتی» ایکەنلیکینی اعتراف ایتمەك وه تانیلەشتیریلگەن
روس مارقسیزمینك قزیل شفقی یونیکه سجده قیلماق مجبوریتنده
قالدی. بولشەویکلر قولندا، روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسی
آستندا حرکت ایتمەك مجبوریتنده قالغان بو یاپاقیتلارنی بر ناماقا

قوینگ. بولشەویکلەردەن جیقیب، ملتچی وه ملتچی قاتاریغا اوتوبیم
اوز یلمیشی بولشەویکلرگه قوربان ایتەدرگەن بوزدق یولدا توتوب
یورگەن کیشیلەر هم بولغاندر.

لاکن «قزیل قلم» اطرافندا توپلانغان یاش یازوچیلار بو
درجه توپەلەشکەن بولسالاردا اولارنك عیبەرینی، مثلا خدایار
خان اوغلی ابن یمین بکنك عیبگه نسبتا، بر آز یکیللەشتیرەدرگەن
بر حال بار. روس چارلق ادارەسی اصولی تورکستانده نه قادان
تاپان تخرت بولغان بولسادا، روحانی دوشمانمز ملعون اوستروئو-
موفکه مداهنه قیلیشقا ابن یمین بکنی هیچ کیم مجبور ایتمەگەن
ایدی. ابن یمین بکنك مداهنەسی کوگلی سوزندە ایدی. بو
جهتدەن اونك گناهی اصلا، حتی ایندیکی بولشەویکلر دورندە
هم، عفو ایتلمەیدر. ساویت دیکتاتوراسی دورندەکی اوزینی ملی
«آختالاش»، عمومی ضروری وه جبری بر حالدر.

توغری ملی بر تربیه کورمەگەن، ایسکی تورکستان تاریخ-
ندەن یالغوز «روس چارینك صادق وه مطیع بندەلری» وه روس
گەنەرال گوبەرناتورلرینك «اینگ یاخشی قضا قایمقاملاری» بولغان
سوڭ خانلارینك رذالتلی دورلەرینیگه کورگەن وه ایشتکەن
آدەملەرنك بولشەویك سحربازلەرینك افسونلەریکه قولایراق بیریلە-
درگەن بولغانلاری «طبیعی»، بر نەرسه کەمی کورینەدر.

بز بو «قزیل قلمچیلەر»نی آقلاش فکریدەن کوب اوزاقدرمز.
بو مسئلەگه آنجاق سیاسی جهتدەن مقصدگه اویغونلق (opportunité)
وه ملی قورتولوشمز، ملی استقلالمز اوچون کورەشو یوللاری
معاملەلەری نقطهٔ نظریدەن گه یاناشامز.

«قزیل قلم» توپوشمەسی ایندی تارقالیب یوبارلغان. اونك
دیەرلکا بوتون اعضالاری، او جملەدەن عبدالله قادری (جولقو-
بای) باتولار ملتچیلك وه «قزیل قلم»نی تورکستاننك ملی قور-

تولوشی فائده‌سیگه استفاده ایتماك نیتیده بولغانلاری اوچون قارا-
لاماقدادرلار. «اوتکه‌ن کونلەر»، «مهرابدون چایان» وه باشقا
آتلی اثرلەر ایندی «عکس الانقلابی» اثرلەر قاتاریغا سانالغان. بو
اثرلەرنی بزلك ملی منفعتلەریمزگه اویغون دیب قبول ایتوویمز لازم
کیلمه‌یدر. لاکن موسقوا دیکتاتوراسیگه قارشو حرارتلی کوره‌ش
دوری بولغان شو آنده، مثلا عبدالله قادری اثرلەری، ماهیتلەری
اعتباریله بز اوچون مقبول بولماسا هم، او اثرلەر بزلك ملی دوشمن-
لاریمزچا ضررلی تاپیلماقدادر. عبدالله قادری، باتو وه باشقا بر بیچه
«قزیل قلمچیلەر»، اینه بولشه‌ویکلەر طرفیدن تورکستانده بولشه-
ویك سیاسی وه حربی آغالالاری اوچون ضررلی وه خوفلی
ساناماقدادرلار.

IV - قارشومزدا غایت آغیر بر وظیفه توره‌دور. بز یالغوز بولشه‌ویك
دیکتاتوراسیگه قارشو ایماس، عینی زمانده ملی استقلالمزنی
محکملەشترو اوچون‌ده کوره‌شمه‌کده‌مز. پروغرامزنك معنه شو
ایککینچی قسمی بزدن فوق العاده بر قوت وه عینی زمانده فوق العاده
بر احتیاط طلب ایته‌دور. یالغوز بولشه‌ویك دیکتاتوراسیگه قارشو
کوره‌شوب، ملی استقلال وظیفه‌لەرینی اوزی اوچون وظیفه سانا-
غانلار بزگه مسلکداش ایماسدرلر. اگر بز بولشه‌ویکلەرگه قارشو
کوره‌شو بیله‌نگینه کفایه‌لەنسه‌یدك، اوزیمز اوچون روسلەردن
(خصوصاً مونارخیست روسلەردن) داعا یاخشیراق بر متفق تاپا
آلماس ایدك. لاکن بز تورکستانك ملی استقلالینی اوچون کوره-
شه‌مز. بو سببدن بزلك آلکه‌ده بو بایراق (تورکستان ملی استقلال
بایراغی) آستدا یوروچی بوتون عنصرلەر بیله‌ن ماساده بو-
لیشیمز کیره‌ك.

معنه بزه، بولشه‌ویکلەر صفیده بولوب، وجدانلەری تیندیه‌گەن
وه توغانلاریمزلەنا داعا قوووماغان قانی ایله تویاتوغری بزگه

کیلگه‌نلەرنی هم بز اوز قانلاریمزغا قبول قیلدق.

بزنی بو خط حرکتکه کوچمزنك آزلقی مجبور ایته‌در.

اوزیمزگه شوندای بر سوراق بره‌بیلکه‌یمز:

بز ملی محاربه‌مزده کیمگه تایانا آلامز وه کیمنك یاردەمیگه
ایشانا بیله‌مز؟ عجبا بزلك، ملی شعورینك آزلقیدان قزیل سحرباز-
لەرلك افسونلەریگه بریلوب ایندی کوزلەرینی آچقان وه خطا-
لارینی آکلاب، کیچه‌گی «سیاسی مرشدلەری»گه قارشو چیقیب
قالغانلارنی چینگه آتیب تاشلایدرغان یتەرلك کوچیمز بارمی؟

ته‌جیبه‌لەیش وه نفرت بولشه‌ویکلەرگه قارشو کوره‌شو یاغندان
یاخشیدر. لاکن بو ته‌جیبه‌لەیش وه نفرتلەر تشکیلاتلی صورتده کوره-
شو وه ملی محاربه اوچون کفایت ایتمه‌یدر. حتی ضررلی بولالیلر.

V - زمان وه بزلك بویینوموزگه توشکه‌ن وظیفه توره‌دغی خانلار
دوریده کیمگه قاراغاندا خیلی آغیردر. او دوره‌ده روسلەر تورکستانگه
قارای یوروممه‌که‌ده ایدیلر. حالبوکه ایندی اولەر تورکستانده
محکم اورنولمه‌کده‌درلر. تورکستانده آوللەرده ملی عنعنه‌لەرنی دوام
ایتدیرگه‌ن وه اوزینی یاتچی جهانگیرلەریدن قوریدرغان —
قاندای بولسا بولسون — بر ملی حاکمیت بار ایدی. ایندی اینه،
هیچ بر توردلی «ملی حکومت»گه ایگه بولماغانیمز حالدا، باشدان
تویوغیقاچا قورالانغان دوشمان قولیدان، حاکمیتنی تارتوب آلیشغا
توغری کیله‌دور. خانلار دوریده تورکستانك هیچ بر یرینده روس
حاکمیتینك طرفداری یوق ایدی. حتی خانلار اوزلەرینی روس
چارینك صادق بنده‌لەری، دیب تاپیغان چاغلاریدا خلق خائنی صو-
ردنده روسلەرگه وه خائن خانلارغا قارشو عصیان قیلدی. (مثلا
تورکستانك 15، 16 وه 17 نچی سانالاریداگی تیمور اوغلی
مقالەلەریگه باقلیسن) بوکون تورکستانده روس حاکمیتی طرف-
دارلەرینك بار ایکه‌نینی تأسف ایله آچیقچاسیغا سویلیمز. اساساً
سانیچا کوپ بولماغان بو روسچیلەر معنه شولەردن عبارتدر:

یوروس بوخارا امیری وه یانداکی طرفدارلەری، قورامیس اوغلی،
سەیتوفمحان گیلدین، فیض‌الله خواجه، اکمل اکرام، عثمان
یوسف وه یەنە اون، یوز قدر باشقا تیپلەردەن. روس مونارخیستلاری
وه بولشەویکلەرینگ بوتەدایلەرنگ دعوتلەرینگە، استادا تورکستانده
قالیتقا اوزلەرینی دخلی، کورسەتولەری اوچون مەنە شو بوقل
ریداکلاردا کافیدرلەر.

خانلار دورنده اولکەده تورکستانلیلەرنگ اوز آرا ایچکی
اوروش، قیلیشلاری اوچون بر سبب یوق ایدی. بولشەویکلەر ایپ
بوندای بر سیتی توقدوردیلار. تورکستانلیلەرنگ بولشەویکلەرنگ
بر اصلاحاتی وه قواله کیتیلاشدیریش سیاستلەرینی قابیی مقصدلەر
ایله یوروتمە کدە ایکەنلیکلەرینگە دقت ایتلەری وه بولەرنک نتیجه
لەرینگە اهمیت بریشلەری کیرەک.

ساویت اداره‌سینگ بو اصلاحات ساحەلەرنده افلاس دقیقەسنده،
تورکستانلیلەرنگ اوز آرالارندا کوتولەگەن توقاشلارنگ یوز
بریشی ممکندر وه بوندای توقاشلار ملی قورتولوش مجادلەمزگه
ثابت فجیع بر شکلده تاثیر ایته آلادر. خانلار دورنده تورکستان
چیگەرەسی ایچنده بر گه هم روس یوق ایدی. ایندی ایپ
قراغتمز هیچ ممکن بولماغان طبیعی وه تاریخی حقلەریمزغا دخی
ملکلەری یوزندەن، اوز ضبط ایتکەن حق ملەرندەن واز کیچمەیدر-
گەن روس چارلغی وه اونگ وارثی بولغان «روس پرولەتاری
دیکتاتوراسی» سایەسنده تورکستانده یوز میگلەرچه روس موژیکه-
لەری، یوز میگلەرچه روس ایشچیسی وه یوز میگلەرچه باشقا تورلو
روسلەر اوتورمە گدەدرلەر. بو روسلەر بزنگ بوقاریدا کورسەتکەن
سابق بوخارا امیری سید میر عالم‌گه اوخشاش روسچیلەریمز وه
قورامیس اوغلی، اکمل اکرام‌گه‌یی روس پرولەتاریاتی حاکمیتی
طرفدارلەری ایله برلکده، ملی مسئلەمز اوچون اینگ بویوک قور-
قونچ تشکیل ایتەدرلەر.

یزنی حددن زیاده احتیاطکه مجبور ایتەدرگەن وضعیت مەنە
شودر. بز اوز ایشمزنی شوندای آلوب باریشمز کیرەککه، مقدس
وظیفەمزنی — تورکستاننگ ملی استقلالینی محکملەشتیریشنی —
اینگه آشیرینگه شروع ایتش دقیقەسنده اوز یورتداشلەریمز ایچیندەن
بزگه قارشو تورغوچیلار ممکن درجه‌ده آز بولسون.

بز یوروتکن دقیق قلمچیلەرنی وه باشقا حاضرلی کوچده
«آغماچیلقلاری» یوزندەن فرقەدەن قوولغانلارنی اوز قاتاریمزغا،
تشکیلاتمزگه قبول ایتشنی تکلیف ایتەمیز. امّا سیاسی مقصدگه
اویغونلق محاکمەسی بلەن، ایندیدەن او آدملەرنی، تورکستانده
روس حاکمیتیگه قارشو کورەشوده بزگه متفق بولیشلاری احتمالی
بولماغانلار قاتارندان چیقارماسلغی تکلیف ایتەمیز.

VI - اینگ سونگده تورکستانلی اوقوغوچیلاریمزنگ یەنە بر نقطه‌گه
کوبرەک اهمیت بریشلەرینی لازم تاپامیز: بزنگ اوزاق کیچمشمز نه
قادار آیدین وه پارلاق بولسادا او ماضیمز هر حالده کوب اوزاق
قدر. بز او کیچمشمزگه بویوک بر حرمت بلەن قاراب، اونگه خاطر-
یمزده یوقاری بر اورون بریشمز کیرەک. لاکن اونی کیلەچەکده-
گی ملی مستقل تورکستاننگ بناسینی قوروش اوچون، بو کونگی
قطعی سیاسی وه اجتماعی شرائط آلدیندا، استناد ایتەدرگەن تمل
تاشی دیب ایلەآلیزە ایتە آلامیز... ابن سینا، فارابی، میرزا اولوغ
بیگ‌لەر بوتون مدنی انسانلق دونیاسینی بزەیدرگەن بویوک، مدنیت
اسملەریدر. امّا، توغانلار، اونوتمەسلک کیرەککه، اولەرنی بزدەن
آیروچی بوتون بر دور اوتدی. او دورنگ سونگیچی وکیللەری
خلقمزنگ ملی منفعتلەرینی «روس چارینگ ایدی بندەسی» دیب
آتالماق حقی وه باختنی فقط قابلمامی، اوچون ساتقان
خدایار خان، مظفرالدین وه بوگونگەچه تیریک، حرکت ایتب
یورگەن روس مونارخیستی سید میر عالم خاندر.

Abdulvahap Kara

یاپراقیمزدا یازیلغان یه‌گی ملی تورکستان یه‌گی مجادله اصول‌لەری ، تورکستانده یاتلار حاکمیتی قارشوسیدا ناموسلی بر صورتده کوره‌شوچی بوتون فداکارلەرنیڭ زیج بر صورتده برله‌شوله‌رینی طلب ایته‌در.

دوشمانگه قارشو برلەشه بیلمەك وه برلەشکەن جبهه حالده توره آلماق ملی مسئلەمزده‌گی موفقیتمزگه رهبردر...

• • •

اورتا آسیا بیوروسی

بر که تورکستانده‌ن اورتا آسیا بیوروسینیڭ اڭ بیوك باشقاروچیلاری تاشقاری آتیلوب یرلەرینگه یه‌گی کیشیلەرنیڭ بلگیله‌نگه‌نله‌ری حقنده خبر کیلدی.

اورتا آسیا بیوروسی نیمه‌ده‌ن عبارتدر؟ او تورکستانده قاندای بر رول اوینایدر؟ او اوزینیڭ «انقلابی وظیفه‌سینی» قاندای اوته‌دی وه نیمه سببده‌ن تازارتلوغا معروض قالدی؟ مدنه بو مسئله‌لەرنی بو یرده ایضاح ایتونی فائده‌ده‌ن خالی ایمەس دیب اویلیمز...

اورتا آسیا بیوروسی روس پرولەتاری دیکتاتوراسینیڭ تورکستانده‌گی اڭ یوقاری اداره‌سی بولوب ، عموم روسیه کوممونیست فرقه‌سینیڭ مرکز قومیته‌سی طرفنده‌ن او یرده‌گی «مستقل شورا جمهوریتله‌ری»نیڭ ، ملی قوممونیست فرقه‌لەری مرکز قومیته‌لەرینیڭ وه حکومتله‌رینیڭ فعالیتله‌رینگه نظارت قیلماق وه سیاستله‌رینی باشقارماق اوچون قویلغاندر. ساویت اتفاقینیڭ هیچ بر قسمنده — مثلا اوقراینا ، بیلوروسیا وه قافقاسیادا — بونداى بر علاحده ایلچیلك (بیورو) یوقدر.

تورکستاننیڭ اوزبەك ، تورکمەن وه تاجیك قسملەری هم اوقراینا ، بیلوروسیا وه قافقاسیا فه‌دراسیونی کبی ، ساویتلار اتفاقینیڭ تولا حقوقلی اعضالەری ساناله‌درلار. فقط ، مذکور تورکستان

قسمله‌رینیڭ اورتا آسیا بیوروسی آرقالی موسقوا بولشه‌ویكله‌رینیڭ خصوصی نظارتلەری آستیغا آلینیشی ، زینوویفنیڭ بر وقتلەر قومینترن اجرا قومیته‌سنده رئیس ایکەن سویله‌دیکی «ساویت مرکزینیڭ تورکستانده یرلی فرقه کوچله‌رینگه ایشانچسیزلیغی»نی افاده ایته‌در.

بیورونیڭ بوتون هیئتی موسقوا تامانیدان بلگیله‌نیر. اونیڭ بوتون مسئولیتلی اورونله‌ری — مثلا برینچی وه ایکینچی کاتبله‌ری ، تشویقات وه ترغیبات بولومینیڭ مدیری ، تورکستانده اڭ بیوك غازیتانیڭ باش محرری ، اقتصادی حیاتنیڭ مهم شعبه مدیرله‌ری — تورکستان ایله هیچ بر علاقه‌سی بولماغان وه تعیین ایتیلوویده‌ن بورون تورکستانگه اصلا آیاق باسماغان کیشیلەر ایله تولدیریله‌در. فقط که ینگی کوروینوش اوچون ، بو آدمەلارگه ، موسقوانی ایکی بیریلگه‌ن بر نیچه تورکستانلیلیلەر قوشوب قویادرلار. بو کەل شونداى بر شرف ، که اکمل اکرام اوغلی نائل بولغان وه اورتا آسیا بیوروسینیڭ اوچنچی کاتبلك اورنینی ایگه‌له‌گه‌ن. بیورونیڭ بوروشنده قوردولوشی موسقوانیڭ بوتون فرمانلارینی ، یرلی شرائط ایله حسابلاشماسدان ، کور کورینگه وه قارشولقسیز بر صورتده به‌جه‌ریشنی تأمین ایته‌در. مثلا یر اصلاحاتینیڭ تطبیقی (1925/26) ، قوللە کتلەلاشتیریش ایشلەری وه بوتون باشقا ایشلەرنیڭ به‌جه‌ریلیشینگه بو یول بیلەن فائده‌لی بولدی.

لاکن اورتا آسیا بیوروسینیڭ بونداى یرلی شرائط ایله حسابلاشماق ایسته‌مه‌سلیکی ، اونیڭ اوزینی ، انقلاب ایده‌ئولوژیسی نقطهٔ نظریده‌ن ، کوپینچه غایت احمق وضعیتلەرگه کیتیریب قویه‌دی. بیورو رهبرله‌رینیڭ عقلیچه کەمچیلیکی (اونوتولمه‌سین که ، بیورونیڭ برینچی کاتبی ، یعنی باش رهبری ، وقتیله موسقوا شهر فرقه قومیته‌سینیڭ کاتبلیکی اورنیده‌ن «احمقلیغی» آرقاسیدا قوولغان ذه‌له‌سکی ایدی) اوزلەرینیڭ احمقچه طرز حرکتلەرینیڭ تورکستان یاشلاری آراسیدا ساغلام انقلابی توشونچه‌لەرنیڭ ترقی ایتیشینگه ضربه بیره‌رلیك بولیشی

Abdulvahap Kara

آگلاشلاریغا ئوسوق بولدی. بو یرده بر نیچه مثال کیترهمز:

لهنین فکرینچه روسیهنینک شرق طرفلرنده (وه بوتون مستملکه شرق اولکهلرنده) انقلابنینک بیکری اراضی انقلابیدن عبارت ایدی. لهنین بو فکرینی قوبیتهرننک (19 ایلول — 6 آوغوست — 1920 ده) ایکنچی قوریلتایده ایلگهری سوردی. بولشهویکلر بو فکرگه بوتون درد وه عقللریدن قوتقاروچی بر دوغا توماری دیب قارادیلار. فقط لهنینچیلر تورکستانده‌گی یر شرائطی ایله خصوصاً تورکستان دهقانلاریننک احوال روحیهلری ایله تانیشقاندان سونگ، بو لهنین «تومار»ینینک‌ده بوتون باشقا انقلابی «تومار»لاری دیک تورکستانده ایشگه یارامایدرغانلیغینی آنگلادیلار. موسقوا بولشهویکلری ده او زمان «اراضی انقلابی»نی «یر اصلاحاتی» ایله آلماشتیردیلار. بولشهویکلر بوتون انقلاب کهرهکلهرینی وه بوتون انقلاب داوولارینی جالاراق «یر اصلاحاتینی» ایشگه آشیروغا کیریشهرکهن، مسلمان روحانیلهرینینک یاردهمیدهن وه شریعتنینک نفوذیدهن فائدالهنهدهن «یر اصلاحاتینی» اونقوزا آلمایدرغانلارینی کوردیلار.

مهنه، بو جهتدهن، «دینی خلق اوچون بر آغو» دیب سانایدرغان موسقوا دینسزلهری، مسلمان روحانیلهرینی «یر اصلاحاتی»نینک فائدهسیگه فتوا بریشگه مجبور ایتهدیلهر. روحانیلهر خصوصی بر یاننامه ایله ساویت حکومتی طرفیدهن شروع قیلینغان «یر اصلاحاتی»نینک اوز ماهیتی اعتباریله شریعت قاعدهلهریگه وه امام اعظمنینک کورسهتکهن طریقهلهریگه مغایر بولمغانلیغینی یان قیلیب فتوالهرینی بیرهدیلهر وه «فتوای علیم قاری» وه باشقا «فتوا کتابلهری»دهن، او فتوالهرینی تصدیق ایتهدرگهن دلیللهر کیتیرهدیلهر. باشقا سوز بیلهن ئهیتکهنده، لهنین‌نی تورکستان دهقانلهریگه مقبول کورسهتیش اوچون اونینک «انقلابی یوزینی» امام اعظمنینک «تونکوروکی» بیلهن یوپمهک وه اونینک «انقلاب نظریهلهری» اوستیدهن مسلمان روحانیلهرینی «یوقهسوف»لهتدیرمهک لازم تاپیلغان.

اما بو ههم آز کورولگهن. «قیزیل ئوزبهکستان» صحیفهلهرینده (بو غازیتادا اورتا آسیا بیوروسینینک حاضرغی اوچینچی کاتبی او زماللهر ههم رهبرلیک رولینی اوینار ایدی) لهنین ایله محمد پیغمبرنینک روحاً بربرلهریگه جوده یاقین ایکهنلیکلهرینی اثبات ایتمهک مقصدیله اوزون-اوزون مقالهلهر یازیلغا باشلادیلار. تاشکند غازیتاسی مقالهلهرینی محمدنی «اجتماعی پیغمبر» وه لهنین‌نی اینه «حقیقی پیغمبر» دیب نعملاغان ایدی.

اورتا آسیا بیوروسینینک یاندا «نوکس»لهری (تایراگباز لقلاری) حقنده سویلهمهیمهن. روس بیرولهتاردیاتی دیکتاتوراسینینک تورکستانده‌گی آق یوقاری انقلابی آدارهسی احمقلقلهرینینک قاندای درجهگه بارغانلیغینی کورسهتمهک اوچون بو ههم یتوشهدر.

موسقوا لهنینچیلهرینینک آیتوقسا مهنه شو حدسز «انقلابی یارامسلقلاری» وه «انقلابی حیلهبازلقلاری» تورکستانلیلهرینینک روس بولشهویکلهر انقلابیگه قارشو بولغان اینانچسزلقلارینی چوقورلاشتیردی. اورتا آسیا بیوروسینینک مهنه شوندای شیطانچه حرکتلهری یوزیدهن توردلی-توردلی «توده»لهر وه «آغماجیلقلار» توغولا باشلادی: «18لهر غروپی»، «اعماجیلار توده‌سی»، «خوجهان غروپی»، «خدیر علیچیلهر»، «یادگارچیلهر» وه نهایت سوگچی شکلده «منان رامز باتو توده‌سی» ـــ مهنه بولارنینک یوتوبیسی. اورتا آسیا بیوروسینده‌گی سلکتر احمقلهرنینک، موسقواداغی «قیزیل یوب»لارینینک «بارک الله»لهری ایله شیشوب حاضرلادیقلاری «انقلابی حوله‌ملقی» توپراغیدا یتوشدی.

بز موسقوانینک قولوبیز آتورلق انقلابی فکرینینک تورکستانلیلهر طرفیدهن توشوب کیتیکهنیگه هیچ ئهجهبلهنمهیمیز. بالعکس، بز موسقوا دیکتاتوراسینینک قارشولارتی بولغان «آغماجیلار»نینک کوندهن کونگه کوپهییهکهنده بولغانینی سوینچیلهر ایله قید ایتهمیز. بو «آغماجیلقلار»نینک بزگه فائدهلی بولیشیغا طبیعی موسقوا بولشهویکلهرینینک اوزلهری

مسئوللردر.

بزلنك اوچون مهجبورلك وه قورقارلق بر مدرسه بار بولسا اونده
موسقوا انقلابی تامامیدان یاش نسللرگه چوککهن ایندیرلکنك
کیلهچهکهگی اصل حقیقی ملی انقلابیزلنك روحیگه هم تأثیر
ایتهرلك درجهده تیرهن بولو احتمالیدر. بو کیلهجهکدهگی حقیقی
ملی انقلاب بزگه یهنه الزمدر وه اونسز ساغلام بر ملی دولت
قورا آلمایمز.

اورتا آسیا بیوروسی موسقوا بیوروقلرینی هیچ بر قارشولق
کورسهتمهسدهن ایشکه آشیراراق تورکستاننك انقلابی محیطنی
آغولادی. موسقوا ایسه اوز عملدارلرینك تورکستانده روس قولو-
نیزاتورلق دیکتاتوراسینك مقصدلرینگه بتکیزیب تورگهن بو «انقلابی
دارباز»لقلارینی، سادق قابلیق ایله سیر قلیب توره بیردی.

فقط اورتا آسیا بیوروسنده، اوتورگهنلر استالیننك منلریگه
قارشو بر آز یاشاتلق قیلماق چهارتنده بولدیلار. تاشکنده «براودا
ووستوکا» ایله عشق آباد «تورکمهنسکایا ایسکرا» غازیتالاری
آراسنده «تورکستانده ملی سیاست توغروسنده» ملی مسئلهده بولغان
مناقشهده، اورتا آسیا بیوروسینك باشلقلاری استالیننك سوزلهرینی
بر آز اوزگهرتیب یوبارغانلار. بو ایسه، زهلهنسکی، پیسمهننی،
قاجانی وه باشقا قیریل افندیلهرنك درحال اورونلهریندهن توشوری-
لیشلهرینی اوچون کفایت ایتدی.

لاکن زهلهنسکی وه پیسمهننیلهرنك قوولوشلاری ایلهن تور-
کستانده عمومی سیاسی احوال روحیه توزهلیرمی؟ او یرده «ملی
سیاستنك» توغری یورووتولهسی اوچون یاختیراق شرائط یارالیرمی؟

البته بو ممکن ایمهس. تورکستاندهگی عمومی سیاسی احوال
روحیه بالفعل زهلهنسکی وه اورتا آسیا بیوروسی تمامیدان ایمهس،
عموماتیله موسقوا دیکتاتوراسی طرفیدهن یوزلهگهن.

تورکستانده طبیعی ملی شرائط اورتا آسیا بیوروسینی بو کیلهچهك
ایلهگه ایمهس، تورکستاننك موسقوا دیکتاتوراسینك هر بر تأثیر-
یدهن وه عموماتیله هر بر جهت آزاتلهندان قوتولماسی ایله یاراتیلا
آلور.

زهلهنسکی نی قوولادیلار، اوننك یرینگه یالومان دیگهن بریسی
کیریدیلهر. پیسمهننی (Pismenny)نی توشوردیلهر، فقط اوننك
اورنیگه کهیلهر دیگهن بریسی اوتقوزوب قوییدیلار.

بولهورنك دارباز چیلیغی آلتنچی کمی دوام ایتهگهندر.

خوقندلی

• • •

بوکونگی تورکستان یاشلیغی

تورکستان ملی کورهشی تاریخنده آیوقسا 1920/22 ییللا-
رینك شایان دقت خصوصیتلهری باردر. معنه شو ییللاری تورکستان
ملتچیلهرینك دیهرلك بوتونیسی ملی ظفرنی قازانیش وه ملی مستقل
تورکستان دولتینی قوروش اوچون یاشلیقنی عصری مفهومده حاضر-
لاش کیرهکلیگی قانیقیب کیلگهنلهر ایدی. بویوك ایمان وه عزم بلهن
روس استیلاسی وه روس حاکمیتیگه قارشو کورهشیلهرگهن قورالی
قورباشیلار بیر قاتارینداکی فکر اوردوسی (ملی ضیالی طبقهسی)ننك
آزلیغیدان قیرغین شکایتلهر ایشیتیلهگهن ایدی. بو حال ملی مجادله
اوچون کهته بر کهمچیلك ایدی. تورکستان ملتچیلهری بار کوچلهری
بلهن بو کهمچیلیکنی ممکن قدر تیز تولدوروشقا وه بونگچون معا-
رفگه بویوك اهمیت بیریب اوقوموشلی یاش کوچلهر یتوشتیریشگه
کیریشمیشلهردر. اونلارنك بو معارف ساحهسنده قیلماقچی بولغان
تدبیرلهرینی تورکستان خلقینك اویغانیقلیغی، توروموش احتیاجی،
خلقیمزنك ملی تویغوسی آنجاقه قولابلاشترمشدر. روسلهر، او

Abdulvahap Kara

زمانگی سیاسی وضعیتده ملتچیلریمزنینگ بو ایشلریگه قارشو توره آلمەسلاردی.

تورکیەلی قارداشلاریمزنینگ، سیاسی وضعیتدەن استفاده ایتەرەك، یاش مکتبلەر آراسیدا کوردیکلەری او زمانگی ایشلەرییدە خلقیمزنینگ مکتبلەرگە بولغان هوسینی، قیسقا زمان ایچیدە، قات قات آرتیرمشدی. یاش بالالار، تورکستاننینگ چیت شهر وە قیشلاقلاریدان معلم وە مکتب قیدیریب، معارفچە یوکسەلگەن مرکزی شهرلەرگە آقین-آقین کیلە کەدە ایدیلەر. اوزون سورمەدی، مرکزی شهرلەردەگی مکتبلەردە تولوب تاشا باشلادی. قایاقدان مکتبلەر آچیشغا اوقوتوچیلار یتوشمەگەنلیکدەن معارف ادارەلەری یاش بالالارنی آذربایجان وە تورکیە مکتبلەریگە اوزاتا باشلادیلار. تاشکند وە سمرقند معارف ادارەلەری آذربایجانغا طلبەلەر یوباروب، اولارنینگ کوبیسی معلم مکتبلەریگە یرلەشتیرمشلەردی.

بوخارانینگ او زمانگی سیاسی وضعیتی ایسە تورکستاننینگ باشقا یرلەریگە نسبتاً خصوصاً معارف ساحەسیندە، بیرەدە سربستراق حرکت قیلیشغا یول بیرەر ایدی. اونینگچون بوخارا معارف نظارتی تورکیەگە اوقیشغا طلبەلەر یوللاشغا وە تورکیەدەن دە ساناقسیز کتابلەر کیلتیریشگە موفق بولغان ایدی. او زمان بوخارا حکومتی باشیدا اوتورگەنلەرنینگ آلمانیاغا هم اوقوتوچیلار یوباریشنی اهمال ایتمەگەنلەری الله تقدیر ایتەرلیك ایشلەر قاتاریغا سانالادیر.

یاش تورکستانلیلار اوقیشغا جان وە یورەکدەن شوندەی بیریلگەن ایدیلەر، کە بعضیلەری هەر تورلو آغیرلیقلارغا کوز یوموب، پاسپورتسیز یایاغ یالانگ یاییغیچی قیشلاق کوللەردە چوللەرنی اوتوشدەن، چارچامای، کوزلیك بوران چاغلاریدا کینگ سای وە دنگیزلەر کیچیشدەن سیسکینمەی، آغیر قیشنینگ ساووق کیچەلەریدە یوکسەك تاغلار آشیشدان تارتینمای زور فلاکتلەرگە ایرکە کیچیب کیلەجەك اوقوش بیلەگی بیلەن تورکیەگە تامان خوشنەمەکدە ایدیلەر.

بوندەی قیشلاقلار بیلەن آلمانیاغا کیلگەنلەر هم بولغاندیر.

تورکستان بالالارینینگ باشلاغان بوندەی قیشلاقلارغا جیدەملیگی، بر نیچە آرقاسیدان توختاماسدان بارغانلار کورسەتەرنینگ بو کورولیکی، تاتارلاریداگی آلدیدا قابلیتنینگ یوزولماغانلیکنی اثبات ایتەدیر.

تورکستاننینگ یاش نسلیدەگی بو ایتلیشلەرنی کورگەن تورکستان ملتچیلەری حقلی اولاراق بو نسلگە بویوك امیدلەر باغلای بیلەدرلەر.

یاش تورکستانلیلەر معارف ادارەلەرینینگ تشبثلەری بیلەنگینە قانیقیب اوتورمەسدەن اوزلەریدە، بالالاریمزنینگ یول کورسەتیشلەری آرقاسیدا، معارف ایشلەریگە یاقیندان قاتناشغانلار. او زمانگی اوقوچیلارنینگ «کومەك» دیگەن بر اویوشمە توزەرەکیگە تویلاشغانلارینی بوگون هم یاش تورکستانلی ایسلەیدیر. «کومەك» اویوشمەسی خلقمز وە او زمانگی معارف ادارەلەرینینگ یاردەمیلە کوب طلبەلەرنی باکو، موسقوا، پتروغراد وە آلمانیا مکتبلەریگە کوکوللە کیلەنینگ قیلیب یایغان وە یرلەشتیرگەن ایدی. «کومەك» اوز وظیفەسینی 1923 نچی ییلنینگ آخیریغاچا بویوك موفقیتلەر بیلەن بەجەرگەندیر...

تورکستان بالالاری 1927 نچی ییلنینگ اورتالاریغاچا یعنی وصالی وە زیانلی مسئلەلەری قوزغالغونچا معارف ساحەسیندە تقدیر ایتەرلیك کوب ایشلەر کوروب، یتوشمەکدە بولغان یاش مکتبلیلەرنی آداشلمایدرغان توغری بر یولغا سالیب اوزلەریگە بیلماس وە چارچاماس کوچلی بر سویاچیق تامین ایتەبیلمشلەردیر. اونارینچیدەن سونگرادەگی ملتچیلەر ایشی ایسە یاشرین مجادلە حالیغا کیریب، بوندەی یاشقا بر تۆسکە ئەیلەنیب کیتگەندیر. بو سونگ دورگە قاراشلی معارف ساحەسیندەگی ملتچیلەر یولونی باشقا بر فرصتدە بحث ایتەجەکمیز.

بو مقالەدە فقط 1920/22 نچی ییللاردا اورتا مکتبلەری بیتیرەد آلدیدا تورگەن یاخود بیتیرەرەك تاشکند، باکو، موسقوا، پتروغراد، تورکیە وە آلمانیانینگ تورلو مکتبلەریگە یرلەشگەن وە یرلەشتیریلگەن

Abdulvahap Kara

یاش تورکستانلیلار اوشنده‌گه سویله‌یلمه‌که کیچیدر. چونکه بولار تورلو آغیرلق وه قیینلقلار ایچیده تحصیللارینی شیریب حتی تجربه‌لارینی‌ده کوروب آرتق هر ناماغا یارارلق ایش میدانیغا آتیلمش وه وضعیتنینگ یولی بیریشیچه، تورلو ساحه‌لارده یورت هم خلقنی منفعتی اوچون، تینمه‌سدن چالیشوب توره‌درلار.

کوبلاری تورکستانده، روسیه وه آذربایجانده — ساویت محیطنده — بر قانچالاریدا چیت اولکه‌لارده — آلمانیا وه تورکیه‌ده — یتوب شکه‌ن بو اوقوموشلی آگاه یاش طبقه‌نینگ دیمیرلک بارچاسی بزنی چین ایرکگه آلیب بارغوچی ملی یولدان کیتمه‌ککده‌لار. هه‌مه‌لاری‌ده یورتیمزده‌گی موسقوا دیکتاتوراسیغا اونگور دوشماندرلار. اونگا چون یه‌گی که ایش میدانیغا آتیلغان بو یاش بارلاردا اوز معلم وه آغالارینینگ بولشه‌ویکلاردن کوردوکلاری قیناشلاریغا وه حیوانچه معامله‌لاریگه معروض قالماقدالار. روس بولشه‌ویکلاری بو یاش کوچلاریمزنی‌ده شمالنینگ یوزلو جهنمیگه سورگون قیلماقدا وه قارانغو زندانلاریغا آتماقدالار.

بو کونگی تورکستان یاشلیغی توغریسنده، بولشه‌ویک غازیتالاریده وه ملی نشریاتده کوپگینه یازیلار یازیلیب اوتدی. بولشه‌ویکلارده، ملتچیلارده اوز مفکوره وه سیاسی عقیده‌لارینینگ بیوک خلق کتلاسی آراسیغا یایلیشی، غایه وه مقصدلارینینگ یوزه‌گه چیقیشی اوچون بر واسطه وه بر سویانچیق قیدیرادرلار. اونگچون هر ایکی سیاسی غروپده اوز مطبوعاتنده تیزتیز بو کونگی یاشلقدان بحث ایتب توره‌دیر.

یاشلیق نه دیمه‌کدر؟

یاشلق، حال حاضر بیله‌ن کیله‌جاک اورتاسیدا بر کوپرک دیمه‌

کدر. کیله‌جه‌کنی قورانماقچی بولغان وه مفکوره‌سینی بیوک خلق کتلاسی آراسیغا یایراق غایه‌سیگه ایریشمه‌ک وه اوز مفکوره‌سینی یاشاتماقچی بولغان هر سیاسی حرکت بوتون امیدینی یاشلیقغا

باغلایدر. یاشلیقنی قولیغا آلغان مفکوره، حاکمیت مطلقا اولوبگه محکومدر.

یورتیمزده‌گی بولشه‌ویکلار فریادینگ کوکلارگه چیقیشی، اولـبلارنینگ حیوانچه‌سیگه قوتوروب بوتون خلقیمزنی ایزوقیا اونینگ عزیز بالالارینی به‌جحس قیناشلاری وه مطبوعاتنده‌گی آه وه فغانلارینینگ یاش سینی تورکستان خلقینینگ بو کونگه‌چه ساویت رژیمیگه ذره‌چه ایینیه آلماغانلقی وه اونینگ یتیشتردیکی بو کونگی یاشلیقنینگده ملتچی — استقلالچیلار مفکوره‌سیگه جاندان بیرلیکده‌لیکنی‌در.

روس بولشه‌ویکلارینینگ قاتلی سیاستی، اولارنینگ فرغیلاری، شمال جهنملاریگه سوروله‌ن، قارانغو زندانلارغا آتیلغان معلم، آغا وه توغانلارینینگ جدوب بولماس حاللاری، عزیز آتالارینینگ کوز یاشلاری تورکستان یاشلیغینینگ کوزلاری آلدیدا دائما جانلانیب توره‌در. بز، یاش تورکستانلیلار، روس بولشه‌ویکلارینینگ عزیز یورتیمز وه خلقمزغا روا کورمه‌کده بولغان قانلی سیاستلارینینگ انتقامیینی عصری یول وه عصری متودلار بیله‌ن آلیشغا اوروله‌مز...

یاشلق ملی وظیفه‌سینی به‌رجه‌ریشگه آند ایچمشدر.

یاش تورکستانلی

* * *

«یاش تورکستان» یاشقارماسیغا اخطار

«یاش تورکستان»نینگ 16 نچی سانیداگی «بولشه‌ویکلارینینگ یرگه قارشو حرکتی» (آچلیب قالغان بر خاتلق) سرلوحه‌لی خوجه‌لی علی‌جان صدیق اوغلی وقعه‌سیدن بحث ایتکه‌ن باش مقاله یه‌ک عبرت آمیز وه اساسی مقصد اعتباریله شایان تقدیر بولسادا یرگه یریپنی توزه‌تیشنی ایسته‌ردک. مقاله‌نینگ بر یرینده: «بو علی‌جان یرگه مقاله‌سینی یوبارماسدان بوروق ایراندکوب وقت قالیب، اوراده ملتچی حالده یاشاب تورگه‌ن یورتداشلاریمز آراسیغا کیریب

Abdulvahap Kara

اولەر بلەن یاخشی تانیشیب، اولەرنی اوزیگە ایشانتیریب آلغان
ایکەن، شونگچون علی جان صدیق اوغلینی ایراندەکی توغانلاری
زیمز بزگە توصیە ایتکەن ایدیلەر، دیب یازیلادر.

1929 نچی یلی سەفەرداوکتابر آیلارندا ایرانگە کیلگەن بو
علی جان بلەن تورکستانلیلەردەن بعضی وجدانلی کیشیلەر کوب
احتیاطلی معاملەدە بولغانلار. اونینگ «اوزبیکستانغە قولغوز سیاسی،
سرلوحەلی مقالەسینی «یاش تورکستان» باشقارماسیغا یوللاتیشیز
«ایشانتیریب آلغاندان» ایمەس، بەلکی بوندای یوللار بلەن حقیقتنی
اورگەنمەک ایدی. علی جان تورکستانلی توغانلارگە یانی هیچ کیمنی
اوزیگە ایشانتیرە آلماغان ایدی.

بوندای بر یاش سیمانینگ ایرانگە کیلگەنلیگینی خبر بیرمەک وە
یازغان مقالەسیلە اورناقلاریدان بعضی آیدەسلەرگە مکتوبلەر یازە
دیریب سیزگە یوبارماقدان مقصدیمز کیشینی یوزەگە چیقارماق ایدی.
احوالیدان بر درجە معلوم بولغانغان بو ییگیت حقندە توغریدەن
توغری کیشیرە بر حکم بیریش البتە قولای بر ایش ایمەس ایدی.
بو یاشنینگ ایرانگە کیلیب مقالەلەر یازیشغا باشلاشندان اونینگ عادل وە
یا خائن ایکەنلیگی حقندە قطعی حکم بیریش منقتجەدە توغری
بولماس ایدی. اونگچون بو سیما حقندە توغانلارگە ممکن قدر
احتیاطلی قیلالاغانلار.

اوز تورموشیمزنینگ آغیرلیغینی کوزدە آلاس بر حالدە ایکەن
بعضاً یوزیچ وە اعانە بلەن علی جانغا قولیمزدان کیلگەن یاخشیلقنی
آیاماس ایدک. بونی علی جاننینگ اوزیدە اعتراف ایتکەندر. بو-
ندەندە مقصدیمز یومشاق معاملەلەر آرقالی حقیقتنی آنگلاش ایدی
بزنینگ اونگا قارشو یاخشیلیغیمز بالغوز آچ قالماسلیقی اوچون یار-
دەمدانگە عبارت ایدی.

بز علی جاننی بو یردە هیچ کیمگە توصیە ایتمەدیگیمز حالدا،
او بزگە معلوم بولماغان واسطەلەر ایلە یورادەکی ادارەلەردە ایش

تانیب ایشلەمەکدە ایدی. بز اونی هیچ کوزدەن قاچیرماس وە بوتون
حرکتینی تعقیب ایتەر ایدک. نهایت آرادەغی بیرەگە کونەریلە باشلاد
قاچ اونینگ شبهەلی بولغانلیقی «نصب» (تورکستان ملی بیرلیگی) نینگ
شرق معتمدی آرقالی سیزگە بیلدیریلدی...

علی جان قورقاندان مشهددەن طهرانگە قاچوب کیتدی.
اونینگ بوتون اوراقینی توزەتیب ایراندەن قاچیرماسلار ایدی،
طلبی او یوردان قولایتە قورتولاماس ایدی...

مقالەنینگ آخریدەکی «یرلیرمینگ هەر بر باشقان قادامیمز بولتە.
ویلک جاسوسلەرینک نظر دقتینی جلب ایتمەکدەدر، دیگەن سوز-
لەر گرچە غایت قیمتلی وە بیرجە یازیلمیشدر. فقط بو سوزلەر بزچە
تورکیە وە آوروپادا یاشاغان تورکستان ملتچیلەری اوچوندر.

«قورقوق ایدیشدەن سو تورکولمەس» دیش اویدەن مال اوغور-
لاتماس» دیدیکلەری کەبی اوز معیشتی ایلە گرفتار بولغان ایراندەکی
تورکستان ملتچیلەریدەن بولشەویک جاسوسلەری بر سر آلالماس.
بولەرنینگ ملتچی جانندە بولکوپکەچە یوق بولغان بر کیچ ایشلەری
یارسا، او هەم دیەگی تورکستان» وە «یاش تورکستان» مجموعە-
لەرینی اوقوشدانگە عبارتدر. شو حالدا بولشەویک اوزوەشلەرینینگ
تأثیری دە هیچدر.

مشهد، ابوالرامی تورکستانی

باشقارمادان: یوقاریدا باسدیغیمیز «اخطار» بزنی مجموعەمزنینگ ١٨ نچی
ساندا، خائن علی جان میر صدیق اوغلی حقندە یازغان مقالەمز
اوستندە قایتادان توختاب اوتوشکە مجبور ایتەدر.

بز او مقالەمزدە علی جان اوچون — اوقوچیلاریمزغا ایسلەتە-
لەر کیرەک — هیچ کیمنی عیبلەمەدک وە عیبلەشکە هەم حقیمز یوق.

بز اېر تورکستان ییگیتی، سوکەیی آقیب یاتقان تورکستانلیلەر
قانیغا بویالغان اصنافینی کوزلەریدەن آقیزغان یالغانچی بونت،
جادوجاسیغا حرام یاشلار بلەن بویاماقچی بولادر دیب هیچ اویلە-

ەس ایدیك...» دیمەکلە بو خائن علی جاننگ ایچیمزگە کیرە باشلاغانی اوچون اوزیمزنگ عەیب یا گیلەلەریمزنی اعتراف ایتمەك...

ایراندەگی تورکستانلیلەرنگ، اینوقیا اختلاف ایگەسیلیك کەت بر عیبی باراسا، او هەم اولەرنگ، خصوصاً اختلاف صاحبینك یورتیمزدە قازانغان اعتباریدر. او تورغانلاریمزنگ اعتباری بولماسایدی، بولشەویکلەر اولەرنی «ضررلی دوشمانلار» دیب تانیماسالار، خائن علی جانی‌دە اولەرگە قارشو یوبارماسلار ایدی. شیطان علی‌جان هەم اولەرنی اوزیگە اینانتیریب آلیشغا تیریشمەس ایدی.

علی‌جان حرکتی بزگە عبرت بیرمەدی. توغریسینی ئەیتسەك بز — آوروپا، تورکیە وە ایراندە یاشایدرغان تورکستان ملتچیلەری — بو کونگەچە ایشلەب کیلگەن ایشلەریمزنگ اهمیتسیز ایمەسلیگینی اونگ واسطەسیلە دوشمان آغزیدان ایشیتیب آلدق. اوزیمزنی اوزیمز «کیچیکلیمەسدون»، توشکەن یولیمز وە توتکەن غایەمزدە بیریمزگە معنوی وە روحی یاردەمدە بولوب، مقدس یورتیمز تورکستان اوچون هەر تورلی ملی حرکتدە بولوشیمز کیرەك.

بز، ایران وە باشقا اولکەلەردەگی معتبر تورکستان ملتچیلەری آراسیدا بولشەویکلەر بر «اهمیت» قازانا بیلور، دیب خوف ایتمەیمز؛ فقط بو معتبر تورکستان ملتچیلەرینك یورتیمزدەگی «اهمیت، اعتبار وە نفوذ»لەری شبهەسیز اولەرنگ هەر باسقان قدامیغا بولشەویك جاسوسلەرینك نظر دقتینی جلب ایتەدر. مەنە شو نقطۀ نظردەن بز تورکستان ملتچیلەرینی احتیاطلیقغا چاقیرمیشدق وە چاقیرامز.

* * *

صنفی کورەشدەن ملی جبهەگە

تورکستاندە پرولەتار صنفی وە «صنف کورەشی» دیگەن آتامالارنگ کینیگە آگلاشیلمایدرغان معما بر تەرسە بولغانینی الغامبدن اکرام اوغلیغاچا، ایواندان ایلیاغاچا هەر قومونیست تصدیق

ایتکەنلەر. تورکستاندەگی پرولەتار حاکمیتی توقولا روس پرولەتاری حاکمیتیدر. بو حقیقتنی آرتیق بولشەویکلەر هەم یاشیرالمایدرغان بولدیلار.

بر نیچە ییل ایلگەری تورکستان ساویت مطبوعاتیدە «صنف کورەشی» توغروسیدە حرارتلی مناقشەلەر بولوب اوتدی. قزیل محررلەردەن بیریسی «تورکستاندە پرولەتار وە صنف کورەشی یوقلیغینی سویلەگەنلەر «آرسلان» دیگەن آتلی اوقوغوچیلار، او کتابدە بزدەگی صنف کورەشینی کوروب اوزلەرینك یالگیشلی فکریدە بولغانلیقلارینی بیلەرلەر» دیمیشدی. عادتا یقیندە بو سوزلەرنی قارالاغان قزیل محررنینگ تورکچە ساویت مطبوعاتیدە یازغان بعضی مقالەلەرینی دە اوقوغانمز. بو مقالەلەری او محررنینگ تورکستان قیشلاق وە شهرلەرینی کوزگە ئیلەنکەن وە کیرگەنلیگینی، خلق هەم یورتینی آنچاغینا تیکشیرە آلغانینی آنگلاتەدیلار. بزچە یورتینی، خلقینی یاخشی تانیغان وە «آرسلان» کتابینی توسیە ایتکەن بو قزیل محررنینگ اوزیدە تورکستاندە صنف کورەشی بارلیغیغا ایشانماس ایدی. بز او یورتداشیمزنینگ اوز فکر وە توشونچەلەرینی ساویت مطبوعاتی آرقالی آرقایندان باشقا بر یول تاپا آلمایدیلار، ئەیلەنمە کوچەلەرگە کیریش مجبوریتیدە قالغانلیغینی یاخشی سیزەمز. بزچە بو یورتداشیمز، «صنف کورەشینك تورکستاننك دالە، قیشلاق وە شهرلەریدە ایمەس، یالغوز «آرسلان» دیگەن کتابدە بارلیغینی سویلەب، ایشینی یوقاتیب قویغان قومونیستلەرنی مات ایتا قیلماقچی بولغان یاخود ئەیلەنمە یوللار بیلەن «آرسلان» کتابینی رد قلام قیلیب قویغاندر.

تورکستاندە بولشەویکنگ حاکمیتی بیرلەشە باشلاغاچ ملی قومونیستلەر، بعضی امید وە توشونچەلەر تأثیری آستیدا بیرلیك کاسب، توقوماچی، یاماقچی وە دالە جایوقچیلاریمزنی «پرولەتار» آتاماقچی بولدیلار. روس قومونیستلەری بو نظریەگە کولدیلەر. پرولەتاری بولماغان تورکستاننك، آوروپا وە آمریقا مفهومیدە

قاپیتالیستلاری‌دا یوق ایدی. حالبوکه روس بولشه‌ویکلەری
موسقوا وه پەتەرسبورغ قاپیتالیستلاریغا بولغان بورج (قرض) لەرینی
وقتیده تولەش قدرتیده بولماغانلقدان یللده بر ییچه ناقیر سینگەن
وه کیتەکیت دوکانی مهرلەنگەن تورکستان سوداگەرلەرینی آوروپا
هەم آمریقانینگ مولتی میلیونەر قاپیتالیستلاری بلەن بر قاتارغا قویدیلار.
استثناسز بوتون تورکستانلیلەرنی تالادیلار. بارچا تورکستانلیلەر
ازیلمه‌که‌ده‌لەر. بو وحشی روس مظالمیگه قارشو تورکستانلیلەر
طبیعی ایده‌مه‌سده‌ن اوتوره آلماسلاردی. یورتمزنینگ هەر تامانیدا
قوزغالیشلار، قانلی توقناشولار باشلانەدی... بو کونگه‌جه قورالینی
قولیدان بیرمه‌گەن وه هەر بر فرصتده‌ن استفاده ایده‌رەک کوتەریلیب
تورگەن تورکستان ملی حرکتینی بولشەویکلەر باسترغانینگ بولوب
کوروندیلەر هەم وضعینگه بوتونلەی حاکم بولا آلغانلارینی قطعی
سویلی آلماسلار. چونکه ساویت حاکمیتیگه تایانچیق بولورلق بر
کتله تورکستانده یوقدر وه بو کونگه‌جه بولا آلماغان. یورتمز آنجاق
قیزیل روس عسکرلەرینینگ وحشتیله روسیه‌گه باغلانوب تورەدر.

تجربه آنجاق عسکر وه قورال کوچی بلەن تورکستانی روسیه-
گه باغلاب توروشنینگ اوزون زمان دوام ایته آلمایاجاغینی کورسه‌تەدی.
نهایت اویلاب، توشونوب مارقس نظریه‌سیگه اویغونلق بر چاره
تابدیلار: تورکستاننینگ اوز خلقیده‌ن موسقوا حاکمیتیگه تایانچیق
بولادرغان پرولەتار کتله‌سی حاضرلاش یلانی قورولدی. تور-
کستانده فابریقالار یاساماقچی بولدی. روسیه‌ده‌ن بو یتوشه‌جک
پرولەتار کتله‌سینی تربیه ایتوچی «اوستاد»لەر کیلتیرمه‌کچی بولدیلار.
ساویت غازیتالاری ایسه روس پرولەتاریاتی بلەن تورکستان پرولە-
تاریاتینینگ «قول اوشلاشیب» شرقده انقلاب یاساباجاقدان، هندستانده‌ن
انگلیزلەرنی، قتایدان آمریقالی وه یاپونلارنی قوولاب چیقاراجاقلا-
ریندان یازا باشلادیلار...

اوزون سورمه‌دی. «روس پرولەتاریاتی بلەن تورکستان پرولە-

تاریاتینینگ قول اوشلاشیب شرقده سوسیالیزم قوراجاقینی» یازغان
ساویت غازیتالاری اوقوچیلارینینگ کوزلەرینی آلدیرارلق خبرلەر
یازا باشلادیلار. فرقه قورولتایلاریدا، اینچیلەر اولتوروشی وه
قومسومول یغیلیشلاریدا یرلی قومسومیستلەرنینگ وه یرلی اینچیلەر-
نینگ پروتەستلەریگه، روس اورتاقلاریغا قارشو قیلغان حجیتلاریغا
شاهد بولدق...

تورکچه ساویت غازیتالارینینگ یازیشلاریغا وه «ملی» قومسو-
میستلەرنینگ تەبینیشلەریگه قاراغاندا، روس مهندس وه اینچیلەری
تورکستانلی اینچیلەرنی آچیقدان آچیق سوکەر وه کەتەکلەر ایکه‌ن-
لەر. روس فابریق مدیرلەری، مامورلەری وه خدمتچیلەری تور-
کستانلی اینچیلەرنی اوز فامیلیا نامالاری بلەن آتاماس «حیوان»
اسملەریله چاقیرار ایکه‌نلەر. قویه‌ریلیف دوکانلەری قارشوسیدا
یرلی اینچیلەرنی روسلەرده‌ن تەجریب کیتکر تونگه تورغوزور
ایکه‌نلەر. تورموشکه انگ کیره‌کلی نەرسه‌لەر یرلی اینچیلەرگه
بیریلمه‌س ایکه‌ن. فابریقا تیوورەگیده‌کی اویلەرگه روس اینچیلە-
رینی یرلەشتیریب تورکستانلی اینچیلەرنی اینه ایشیکگه هەم
یاقینلاشتیرماس ایکه‌نلەر. تورکستانلی اینچیلەرنینگ آیلقلا-
ری کونیتچه بیریلمه‌س ایکه‌ن. یرلی اینچیلەر بیزنینگ فابریقالاردان
قولاب یوباریلغانیدا فرقه اعضالاری وه حکومت تیرکه‌وچیلەری
ایده‌مه‌سلەر حتی بر سوز هەم تەیتمه‌س ایکه‌نلەر و. س...

مانه ساویت یاپراغی کولکه‌سیده «قول اوشلاشیب» سوسیالیزم
قورماقچی بولغان ایکی خلق پرولەتاریاتی ماسیده‌ن کورونوشلەر.
بو منظره‌لەر تورکستان خلقی بلەن روس خلقی آراسیداکی تاریخی
ملی ضدیتنینگ اون اوچ ییل دوام ایتکه‌ن روس پرولەتار حاکمیتی
دوریده اون اوچ ناقیر زورایغانینی کورسه‌تەدر. ایمدی «روسلەر»نینگ
ساویت رژیمیده‌ن استفاده ایده‌رەک تورکستانلیلەرگه روا کوروبکلە-
ری بو «حیوانیچه» معامله‌لەرده‌ن قانداغی حاللار یوز بیرمه‌گه‌ده وه

Abdulvahap Kara

قانداى نتيجه‌لر چيقاجاق، ديگه‌ن سوراققا جاواب بريش اوزيگه
مشكله‌لر تورموشيده‌ن ايكى گه مثال كيلتريش مسئله‌نى به‌ته‌ه
آچيقراق ايضاح ايله بيله كيره‌ك.

وقتيله فرانسه حربى مكتبينك منتهد بر طلبه‌سى ساناالغان عبدالكريم
تحصيلنى بيتركه‌چ مراكش‌لنك جيت بر قيشلاقيندا عسكرى بر
خدمتگه تعيين ايتيله‌دى. بر كون فرانسوز عسكرله‌ريده‌ن بريسى
قيشلاقدا مراكشلى بر خدمتچينى اوره‌دى. بو منظره‌نى كوره‌د كوره‌لمس
فرانسوزلنك اينجه تربيه‌سيله اويوشوب قالغان عبدالكريم‌لنك ملى تويغوسى
توسه‌تده‌ن اويغاناده‌ر. بو حالغا چيده‌ى آلالماغان عبدالكريم يورتداشينى
اورگه‌ن فرانسوز عسكرينك باشغا ياقبلاشيب اونك يوزيگه بر
شاپلاق يابيشتراده‌ر. شو كونگه‌چه فرانتوفيل (فرانسوز محبى)
تاتيليب كيلگه‌ن عبدالكريم شو آنده‌ن باشلاب فرانسوزلارغا قارشو
ملى كوره‌ش آچاده‌ر...

انگلته‌ره‌ده دارالفنون بيتيرگه‌ن غاندى وقتيله جنوبى آفريقادا
دعوا وكيلى ايدى. اوراده‌گى هند ايشچيله‌رينك آوروپالى ايشچيله‌ر
بيله‌ن تينگ حقوقده بولماغانينى كوره‌گه‌چ بو اوقومشلى هنديگيتينك
تامارلاريداكى قان هيجانگه كيله‌ير وه شو آنده‌ن باشلاب‌ذراق شو
هند يگيتى ملى تويغوسينك اوندوشيله حركت ايته‌ير. دنيا جاماسيندا
مشهور وه هندستان ملى حركتينك باشلوغى بولغان اوشال هند
يگيتى بو كون اسير هندستان خلقى «ماهاتماقانده‌ى» (*) ديب آتايدر.

تورکستانلنك عاليه قوجاغيدان تاريليب، موسقوا مكتبلاريده
12-10 يل پرولتارچا تربيه‌له‌نگه‌ن له‌نين-ماركس نظريه‌له‌رى حتده
باش نه‌بله‌تريجى درسله‌ر تينگلاب يى‌الللچى قوموينست بولوب يورگه‌نگه
قاينقان يرلك يگيتله‌رده روسى مأمورله‌رى، روس مهندسله‌رى
وه روس ايشچيله‌رينك تورکستان خلقيگه روا كوره‌گه‌نده بوتان
حقسيزلق وه جيرانجه معامله‌له‌رينى كوره‌گه‌چ غير اختيارى ملى
كوره‌ش ميدانيگه آتيلماقدالار.   تورقامش اوتى

(*) Maha = بويوك، Atma = روح ديمه‌كدير.

روس بولشه‌ويكله‌رينك تورکستانده‌گى ملى سياسه‌ته‌رى

«كوره‌شنى كوچه‌يتره‌مز»

چيبان كانده‌گى تورتيسله‌رگه قاتيغ جزا طلب

«باسماچيلار» توره‌سيده‌گى مقاله «قيزيل اوزبكستان» غازيته‌سينك 15. III. 1931
تاريخلى 59 نچى سانيدان كوچيريلدى. بو مقاله ايله تورته‌رگه خبر بولمقداكى
«اك كيچى قازاق» غازيته‌سيدان آلينارق ميتره‌يليب باسيلغان شيركه نظر
سالينسا، روس بولشه‌ويكله‌رينك تورکستانده يورگيزديگى «له‌نين ملى سياسيتى»
حقيقه‌ته آنگلاشيلادر. بو مقاله‌لرده يازيلغان حادثه‌لار وه‌گى ايشلر، بو اصل
«روس پرولتارلار ديكتاتوراسى»نينگ طبيعتيگه ملكى وه هيچ اوزگه‌رمه‌يدورگه‌ن
سياسى مه‌تودلر. «قيزيل اوزبكستان» وه «اك كيچى قازاق» جيلار
«كوره‌شنى كوچه‌يتره‌مز» ديب قيچقيرغان بولسالار هم روس بولشه‌ويكله‌رى
اوللارنينگ بو شه‌ى مقاله‌لارينا قره‌ره اهميت بيره‌ى اوز يوللاريدا كيته بيره‌درلار...

صناعت وه شودا آباراتينى اوزبيكله‌شتريشنينگ كينگگى وقتده
بوتونله‌ى بوشاب قاليشى، بر تالاى مؤسسه وه فابريقالاردا ورقه
وه حكومتنينك اوزبيكله‌شتريش بولداكى ديره‌كتيفله‌رينك بوزوليشى،
اوزبيكنينگ عملى ايشله‌رده له‌نين ملى سياسيتينى به‌جه‌رمه‌سده‌ن، اونى
بوزا ياتقان كيشيله‌رگه نسبتاً قاتيغ كوره‌ش وه قاتيغ چاره‌له‌ر قوللا-
نيشنى طلب قيلادر. اوزبيكستان مركزى قونترول قوميسيونى وه
«ايشچى دهقان مفتشليگى» خلق قوميساريغى تامانيدان اوتكه-
زيلگه‌ن تفتيش وقتيده چيبان نفت اوجاقلاريدا (آلتى آريقدايوق)
معلوم بولغان، اوزبيكله‌شتريش ديره‌كتيفله‌رينك قوپال روشده بوزو-
لغانليغينى، آچيقده‌ن آچيق اولوغ روس شوونيزمى يوز كيزيلگه‌نينى
كوره‌ته تورگه‌ن فاكتلار، كوچه سه‌به‌بينك مخصوص سوه
محكمه‌سى بيله‌ن حكم قيليشنى طلب ايته‌در.

چيبان اوجاقلاريدا ايشله‌يديرگه‌ن ايشچى وه خدمتچيله‌رينك
عمومى سانى ايچيده تورکستانلى ايشچيله‌ر 204 نفر بولوب بو مقدار
٪ 51 تشكيل قيلادر. اداره آباراتينى اوزبيكله‌شتريش اوچون توگال

امکانیت بولمانی حالدا، شو کونگەچە ئادارە ئاپاراتی توقول روسلەر دەن عبارت بولوب دوام قیلماقدادر.

مأموریت یېرلی ایشچیلەردەن مأموری-خوجالق وظیفەلەریگە توبەندەن یوقاریغا کوتەریش توغریسدە، فرقە اوزەکی وە فابریك زاوود قومیتەسی (fabzavkom) تامانیدان قطعی رەوشدە کیتیلەر کورسەتیلگەن وقتدە، اولەرنی آگاہ رەوشدە عملگە آشیرماسدان قالدیردی. اوزبېکچەنی اورگەنیش اوچون قورسلار آچیشغا مخصوص پول بېریلگەنی حالدا مأموریت بو تدبیرلەرنی بەجەرمەسلك بیلەنگە قالمادی، بەلکی او، بوتون یازو ایشلەرینی توقول روس تیلیدەگە یورگیزیش یولیغا کیریب آلدی.

کانیدە دوام قیلا یاتقان گزیتدە، تورکچە بر دانە هم کتاب یوق. بوتون شعارلار وە اعلانلار روس تیلیدەگە یازیلادر. شونگ بیلەن بیرگە هەممە مدنی ایشلەر هم توقول روس تیلیدەگە اوتکەزیلەدر. اوندەن کیین آدمینستراتسیە (مأموریت)نگ یېرلی ایشچیلەر بیلەن روس ایشچیلەری اورتاسیدا اوتکەزە یاتقان تېکیز بریلیشی هم دقت وە اعتبارغا لایق بولسا کېرەك.

یېرلی ایشچیلەرنگ کوبی، کانیدا توردە یر بولماغانلقدان 8-7 چاقریملارچا اوزاقدا بولغان قیشلاقلاردان قاتناشغا مجبوردرلەر.

کوارتیرلەر بوشاب قالغاندا، کان آدمینستراتسیەسی، یېرلی ایشچیلەرنگ هەممەسیگە مذکور کوارتیرلەرنی بیرمەدی وە اولارنی بەکیدەن کیلەتورگەن روس ایشچیلەری اوچون ساقلادی. اوتون تقسیم قیلنغان وقتدە روسلەرگە 80-100 پوت بیریلیب، یېرلی ایشچیلەرگە 20-25 پوتدەن آشیریلمادی. شونی هم ئەیتیش کېرەك، کە روسلەرگە بیرنچی توبەندە بیردیلەر.

کەمچیل ماللار فقط روس ایشچیلەری اورتاسیداگە تقسیم قیلندی. مثلاً، کان ایشچیلەری اوچون «حکومت تامانیدان مجبوری تقسیم» بیلەن آلینغان 22 پالتونی، قویەرائیف یوردوسینگ مدیری

(Brlozcrow) روس ایشچیلەریگەگە تقسیم قیلیب، یېرلی ایشچیلەر گە: «سیزگە پالتو یوق. اوز تونلاریگنی کییب یوره بیریگلەر» جاوابینی بیردی.

مەنە شو شووینیزملك ایچیدە تورکستان ایشچیلەری اوچون آلینغان مەحسی وە کالوشلار هم روسلەر قولیغا بیریلدی.

ایشچیلەرنگ آزوق آلیش سیتەملەری هم آدەمنی حیران قالدیرادر. دوکانیدە روسلەر هەمدە یېرلی ایشچیلەر اوچون آیریم ایکی توبەت قویلادر. بیرنچی توبەتدە روسلەر آلادی وە اولاردان کیینگە، اگر آشیب قالسا، یېرلی ایشچیلەرگە تیگەدی.

یېرلی ایشچیلەر ایگ کیینگی توبەتدە، مخصوص ایش کییمی بیلەن تأمینلەندیلەر. قولله کتیف شرطنامەسی بویینچە قیشلاقدا توروچی یېرلی ایشچیلەرگە بیریلیشی لازم بولغان یول کیرەسینی آدمینسترا تسیە تولەمەیدر.

مەنە شوندەی کوچلی شووینیزم کورینیشلەری ایچیدە، بەعض کانینگ آیریم «ایشچیلەری» بوتونلەی ایرکینلیک کیندیلەر. اولار اوچون یېرلی ایشچیلەرنگ نام وە فامیلیالاری یوق بولوب کیندی. هەی «رایت»، «قویون»، «ایشك» وە "volog" سوزلەری یېرلی ایشچیلەرگە «مناسبت» آتاماسیغا ئەیلەندی (آزنامونگین وە ب...)

مەنە بو جاینلی حرکتلەرنگ هەممەسی آدمینستراتسیە ایچیدە بولغان روسلەرنگ اوز آراکیلیشیشلەری بیلەن کولله‌دی. مثلا کان مدیری شەخوسەف Şehosef، قویەرائیف یوردوسی مدیری بەلو- ئوسوف (Belousov)، اونگ اوروناساری ماسلوف (Maslow)، آمبار مدیری سوباکیین (Sobakinin) وە باشقالار مەنە بو حرکتلەرنی اوستریب کولله‌دیلەر.

مەنە شو جاوابکەرسزلق ایچیدە بالالار یەسلەسینگ مدیری (Krasnoslowodsiva) هم اوزینگ اورنا قلاریدان قالیشمادی. یېرلی ایشچیلەرنگ بالالارینی قبول قیلیشدان باش تارتیب، بوتون امتیازنی

Abdulvahap Kara

آوروپالیلارغا (روسلەرگە) بیردی. کان آدمیلشراتسیه ایشچیلەرینک
مەنە شو هەممە جایلی ایشلەری کان رهبرلەرینک وە فرقە اوزە-
کلەرینک کوز آلدیدا کولەدی. اولار اولوغ دولت شوویینزمی
وە محلی ملتچیلک آلاویی یاقوچیلارغا قارشو قطعی وە کیسکین
چارەلارنی کورمەدیلەر.
پرولەتاریات محکمەسی، چیبان شوویینستلەرینک خدمتلەرینکە
یاراشار «مکافاتنی» بیرەجەك. فرقە وە حکومتنك اوزیکلەشتیریش
توغریسیداکی دیرەکتیفلەرینک ایشکە آشیریلیشی لازمدر. آپارات-
نیمزغا کیریب سنفی جهتدەن جیت، شوویینست عنصرلەرگە لەبین
ملی سیاستینی عملکە آشیریشغا توسقونلق قیلیش میسر بولماياجاق.
قاتاریمزدان اولوغ دولت شوویینستلەرینی وە محلی ملتچیلەرنی
تازەلاونی وە بولشەویکلك سرعتلەری بلەن دولت آپاراتی وە
صناعتنی اوزیکلەشتیریشنی تیزلەتەیلك.
مؤسسە وە فابریقالارنك باشلیقلاری مەنە بو وظیفەلەرنی فرقە
اوزەکلەرینک آکتیف اشتراکی بلەن عملکە آشیریش ایشیکە
اعتبارنی سوسەیتیرمەسینلەر.

. . .

ادبی بولوم

تیلەك یولیدا

(شعرلەر توپلامی «کوزگی» دەن)

زور محیطنك دگزیدەمەن بو کون،
هیچ توختاماى آلغا قاراپ بارامەن.
دگز قورقونچ، قارا، توبسز بولسادا
تیلەك اوچون، قورقماى اونی کیچەمەن.
مینگەن کیمەم زور، دگزگە نسبتاً
جودە کیچیك، جودە کوچسز کیمەدر؛
شوندەیسەدە کوچلی محیط دگزین
یاریب، تیمەى ایلگەریگە بارادر...

مەنە، حاضر مەن، شو قورقونچ دگزنك
آق قوتورغان بر اوزیدا تورەمەن،
موندە بر وقت کوب یازیقسز یاشلارنك
اونگە چوموب اولگەنینی سیزەمەن.
یراق بولەر، مەنی هیچبر قورقوتماس،
یورگەن یولدان مەنی توتە قایتارماس...
چونکیم مەندیك کوب کشیلەر، بو یولغا
یاشلارینی بیریب، قورقماى کیرگەنلەر.
ئەوە اولەر، حاضر بربیر آلاشیب،
شو دگزنی کیچیب، اوتوب کیلەلەر.
«مەن یانغودای بولسام ئەگەر شول یردە،
اولەر مەنی تیزدە کیلیب قوتقارار...
مەنك یارماق ایستەگەن اول یریمگە
کومەکلەشیب قالدیرماین ایلتەلەر.
*
شونك اوچون مەن، قورقماین کیتەمەن،
کوکلومدەکی تیلەگیمگە یتەمەن...
ایلبیك

. . .

چیت اولکەلەردە

یاپونیادا توروچی مسلمانلار وە توکیو دا اسلام محلەسی

(توکیودا چیقاریلغان تورکچە «یاپون مخبری»
مجموعەسینك ترجمی سانی 1931 نچی یل آپریل
نسخەسیدەن آلوب یاسالقدر. یشقاریدا)

یاپونیادا توروچی مسلمانلارنك سانی 500 قدر بولوب، بولار-
نك هەممەسی روسیە اختلالدان سوگرا مجبوریاغا هجرت ایتکەن
وە اوراددان یاپونیاغا اوتکەن روسیەدەن کیلگەن تورکلەردر.
بولار حاضر یاپونیانك تورلی شهرلەرندە توروەدرلەر: توکیودا
150، کوبیدە 100، ناغویادا 40 وە قورپادا کی کیچو شهرندە

Abdulvahap Kara

70-80 کیشی یاشایدرلار. بو شهرلرده دینی اویوشمه وه محله‌لر
بار. توکیو، کوبی وه کیجوده‌کی اسلام بالالریغا یاشلانغیچ
تعلیم‌ده بیریله‌دیر. یاپونیانینگ جنوبده‌کی کیوشیو آطه‌سیده، شمالدا-
کی خوقایدو وه ساخالین آطه‌لاریدا وه یاپونیانینگ تورلو شهر-
لرینده آیجانه اسلاملر بار.

1928 نجی ییل اوکتابرنینگ 3، 4 وه 5 لرینده توکیودا یاپونیا-
دا تورودچی بوتون اسلاملرنینگ قورولتایی بولدی. یاپونیادا تورودچی
اسلاملرنینگ «یاپونیاداگی مسلمانلار اتفاقی» نامیدا بر جمعیتی بار.
بو اتفاقنینگ مقصدی ملی وه دینی مسئله‌لرده یاپونیادا تورودچی
مسلمانلارغا یولباشچیلیق ایتیشدر.

اتفاق مرکزی توکیودا بولوب رئیس توکیو امامی محمد
عبدالحی قربانعلی، رئیسنینگ برنجی اوروناساری کوبی امامی مدیار
شمونی وه ایکنچی اوروناساری ولی محمد افندی، باش کاتب
احمد ذاکر شاکر، باش کاتبنینگ برنجی اوروناساری حسین افندی
آلطیش وه ایکنچی اوروناساری خواجه احمد وهاب‌دیر.

یاپونیادا تورودچی مسلمانلارنینگ اینگ زور اویوشمه‌سی یاپونیا مر-
کزیده‌گی «توکیودا اسلام محله‌سی»دیر. بو اسلام محله‌سینینگ،
1927 نجی ییلده یاپونیا حکومتینینگ رسمی رخصتی وه تصدیقی
بیلن آچقان «توکیودا اسلام مکتبی» نامیده، مسلمان بالالارینی
اوقوتو اوچون بر یاشلانغیچ مکتبی بار. آلتی صنفلی وه بیش معلملی
بولغان بو ترتیبلی مکتب یاپونیاداگی رسمی مکتبلر بیلن بر حقوقده
بولوب معارف نظارتینینگ قاراماغیدادر. دین وه آنا تیلی درسله‌ری
مکمل صورتده اوقوتیلادر. باشقا فنلر ایسه یاپونیاداغی حکومت
یاشلانغیچ مکتبله‌رینینگ پروگرامی بویونچه اوقوتیلادر. بوننگ اوستیگه
3 نجی صنفدن باشلاب روسچه وه 4 نجی صنفدن انگلیزچه
اوگره‌تیله‌دیر. بو مکتبنی بتروچیلر دوس عیسازیبوینینگ 4 نجی صنفیگه
وه یاپونیاداگی آمریقا وه فرانسوز قوللدژلارینینگ 6 نجی صنفیگه

امتحانسز کیره آلادرلار.

مکتب یانیدا ایراق شرقده‌گی اسلاملر اوچون عرب حرفلریله
مکتب کتابلری وه باشقا ملی حکایه، رومانلار وه شعرلر باسوب
تارقاتماقدا بولغان «توکیودا اسلام مطبعه‌سی» نامیدا بر کیچیکه مطبعه
هم بار. مجموعه‌مز «یاپون مخبری» ده شو مطبعه‌ده باسیلادر. بو
مطبعه توکیوداکی اسلام محله‌سی وه یاپونیانینگ باشقا یرلرینده
تورودچی اسلاملرنینگ اختیاری اعانه‌لری بیلن 1920 نجی ییلی
ترکیه‌دن آلدیریلغان حرفلر ایله آچیلغان ایدی.

بوندان باشقا توکیودا تورودچی مسلمانلارغا توکیو شهرادارسی
تامانیدان آیریم صورتده بیریلگن یالگوزیال بر اورونده اسلام
قبرستانی باردر.

* * *

ایرانده

ایران حکومتینینگ قراری بویونچه شرق تاجیه‌سی پولیس
باشلوغی تویه‌نده‌کی اعلانی تارقاتمیشدر:

«اجنبیت اولکه‌لردن یاشایورلر وه یا غیر منتظم یاشایورلر
ایران توپراغیغا اوتکه‌ن کیشیلرگه دولت مأمورلری اخطار ایتمه-
لیدرلر، که اونلار کیچیکمه‌سدن تیز ایران توپراغیدان چیقما-
لیدرلار. اگر بو أمرنینگ اجراسیده بر شخص تامانیدان مسامحه وه
قارشولق کوروسه‌تیلسه، دولت مأمورلری او شخصنی قایسی دولت
توپراغیدان ایرانستانغا کیرگه‌ن بولسا، او دولتگه قایتاروب بیرمه-
لیدرلر.»

بو اعلاننینگ ساویت جهتیدن قاچیب ایرانغا اوتکه‌ن یرلیک
یوردداش وه قارداشلاریمز اوچون نه قدر اهمیتی بارلیغینی ثه‌یب
اوتوروش هم آرتیقچادر.

Abdulvahap Kara

توركستان خبرله‌ری

«له‌نین ملی سیاستی...»

«اگه‌کچی قازاق» غازیته‌سی 9 نچی مارت سنجه‌سنده فرقه ملی سیاستینک «بوکونگی» احوالیدان بحث ایته‌رکه‌ن: «کیینگی ییللار ایچنده فرقه ملی سیاستنده، بیوک روسلیق هم یرلی ملتچیلیک آقیملاری کوچه‌یه که‌له‌دیر» دیه‌دیر. بو غازیته‌ده کوره، «بعضی یرلرده فرقه اویوشمه‌له‌رینینک کوچسیزلیگی نتیجه‌سنده(؟!) آچیقدان آچیق بیوک روسلیق ملتچیلیکی ترقی ایتیب، یوموشچی، دهقان هم اوقوچیلار آراسیدا ملی آلاکوزلیک کورولوب توره‌دیر...» شو «ملی آلاکوزلیک»که شاهد بولغان «اگه‌کچی قازاق» توركستان-سیبیریا (تورک-سیب) تمیر یولیدا ایشله‌ب یورگه‌ن توركستانلی ایشچیله‌ر حالیدان «نمونه» بولارلیق حادثه‌له‌ر کیلتیرگه‌ن.

اوچ توبه استانسیه‌سی اطرافیدا ایشله‌یه‌رگه‌ن یوموشچیلار ایچنده قازاق تورکله‌ریندن یازی-بیلگی 34 (اوتوز تورت) که‌گینه بار ایمیش. روس یوموشچیله‌رینینک تورموشیگه قاراغاندا بولارنینک کورگه‌ن کونی خان چوچیرالیک ایمیش. بولار هر تورلو مساواتدن محروم ایمیشله‌ر. استانسیه مدیری چه‌رنیشوف دیگه‌ن روس بولشه‌ویکنینک آغزیدان «آ» ئه‌یتکه‌نده «قازاقغا یرگه‌ن آقچا حرام» جمله‌سی توشه‌ر ایمیش. چه‌رنیشوفنینک بو سوزله‌رینی ایشیتکه‌ن باشقا «روس اورتاقلاری»: «تاوارش چه‌رنیشوف، توغری ئه‌یته‌دی» دیب اونی کوچله‌ب توره‌رله‌ر ایمیش.

قیشنینک آغیر ساوق کونله‌ریده توركستانلی ایشچیله‌رنینک ییلی کییمله‌رینی یشیریب آلیب روسله‌رگه بیریش، ساوققا چیده‌ی آلمای برآز ییلینیش اوچون کیلگه‌ن توركستانلیله‌رینی تمیر تایاق بیله‌ن اوروب تیشله‌رینی قیرایش که‌بی «ملی کوره‌ش» حادثه‌له‌ری بیله‌ن

یازیم سحیفه‌سینی تولدیرگه‌ن «اگه‌کچی قازاق» شو سحیفه‌سی باشیدا «له‌نین ملی سیاستینی یورغالامایمیز» دیب یازیب قویغان.

توركستانده «له‌نین ملی سیاستی» بولماسدان، توركستان ملی سیاستی بولسایدی، طبیعی توركستانلیله‌ر قیش چاغی ییلی کییمده، آغیر لارداگی تیشله‌ری قیرایلماسدان یوره‌ر ایدیله‌ر، هم اولار وآت قوراغا ایمه‌س، کیشی یاتوب توره‌دورگه‌ن اویله‌رده بولورلار ایدی....

«مفکوره میدانیده»

1 — «قیزیل قلم»نینک تارقاتیلیشی — کوب ییللاردان بیری تاشکندده دوام ایتیب کیلگه‌ن «قیزیل قلم» اویوشمه‌سینینک ساویت حکومتی تامانیدان یاپیلیب تارقاتیب یوباریلغانلیغینی مجموعه‌مزنینک اوتکه‌ن سانیدا یازغنیدق.

بو «قیزیل قلم»، روس پرولیتاریات دیکتاتوراسیغا دوستانه قاراغان، «له‌نینیزم ملی سیاستیگه» کوب امید باغلاغان وه او سیاستنینک توغرو هم حقلیغیغا ایشانغان یاش توركستان یازوچیلاریدان (ادیبله‌ریندن) توزولمشدی. سوگکی ییل ایچنده توركستان ملی مفکوره‌سیگه قارشی کوره‌شوچیله‌ر وه «پرولیتاریات ادبیاتی» هه‌گه‌مونیه‌سینی تطبیق ایتمه‌کچی بولغانلار بوتون کوچله‌رینی «قیزیل قلمچیله‌ر»گه قارشی قویوب «نیشیرراقلارینی» یاتیرماقچی بولدیلار. باشدا «انقلابی» «له‌نینیزم» اصولیگه اویغون یازیلغان ادبی اثرله‌ر «ملی مفکوره اویغونلیقی» تاپیلیب، او اثرله‌ر ایگه‌سی ادیبله‌ر «قیزیل قلم» قاتاریدان قوولاندیلار، «قیزیل قلم» اویوشمه‌سیگه هم نهایت بیریلدی.

«قیزیل قلم» وه «قیزیل قلمچیله‌ر» — باتو، عبدالله قادری (جولقوبای)لارنینک حابیله‌ری — حقیده توركستان یاش ادیبله‌ری قاتاریدان چیققان اسماعیل اوغلی (عمرجان؟) دیگه‌ن بر «قیزیل یلدیز» شونداى دیه‌دیر:

Abdulvahap Kara

«... يه‌رده (تورکستانده) يازوچيلار هه‌م پروله‌تاريانينگ بوش
(«معناسز»، «ديمه‌کچي») ليقده‌ن ياتلار قاتده‌لانديلار، مثلا «قيزيل
قلم» جيت مفکوره‌سيني تودموشقا اوتکيزيشقا تيله‌ديلر».

«پروله‌تار اديبي» لقيني قازانا بيلگه‌ن اسماعيل بازرلنگ «يه‌رده پروله‌تاريات بوش (معناده)» ديگه‌نيگه دقت ايتينگز. «پروله‌تاريات بوش معناده» ديلگه‌ن بر آولکه‌ده پروله‌تاريات افکار عموميه‌سي، نه معناده بولعالي، پروله‌تاريات هه‌گه‌مونيه‌سي، نه معناده بولماقچي؟

اسماعيل «پروله‌تاريات بوش معناده» ديب تورووب — «قيزيل قلم» پروله‌تاريات ديکتاتورلي اوچون نيمه ايشله‌دي؟ — ديگه‌ن سوراقني قويوب، بونگا توبه‌نده‌گي جاوابني بيره‌دير:

«ئه‌يتيش کيره‌ک، که باشدا آلتاي، باتو، رامز لاردعا اوخشاش انقلاب تيسکه‌ريچيله‌ري توزگه‌ن «قيزيل قلم» بيرلنگ توروولوشيدا؟ ضرره‌دن باشقاني ايشله‌مه‌دي. مکتبله‌رده ادبيات توگه‌ره‌کله‌ري توزولوب نوائي وه چولپان که‌بي فه‌ئودالبورژوآ يازوچيلاريني تيکشيريب، باشلاريني ملتچيلنگ روحيده تربيه‌لب، تورکستاني «قوتقاريش» اوچون کورشه‌کچي بولديلار.

«قيزيل قلم»نينگ ايجادي سيمبوليست نوائي اصولي سيمبوليزم بولوب، چيچه‌ک، قارا کوزله‌رني ماقتاب، اوزبيکستانده اوسوب کيله ياتقان وه ساوت اتفاقيده وجودگه کيلگه‌ن پروله‌تاريات ادبياتي، يازوچيلاري حقنده کيرمه‌ديلر. اولارني تيکشيرمه‌ديلر، بيلکي باش کادرله‌رني (تويه‌له‌رني) ملتچي روحده تربيه‌لب، قاينه‌له‌رده ايشلر کورووب کيچيلنگ بورژوآ يازوچيلاري يتوشتيريشکه اورونديلر».

اسماعيل‌ده‌ن قاليشماق ايسته‌مه‌گه‌ن، وقتيله اوزي هه‌م «قيزيل

قلمچيله‌رده‌ن بولغان آلتاي هه‌م ملي تاريخچيله‌رنگ ان کوزل ...
يازيلمه‌ن ساناله‌ن نوائي روحيگه آحاق وه افلاس سوزله‌ر ئه‌يتيب،
«قيزيل قلم» ودود محمودنينگ «سه‌الله‌مه‌سي بيله‌ن باشلانعان بولسا،
باتو، آلتاي لارنگ قماليشلاري بيله‌ن توگه‌نيليب تارقاليلدي» ديدي.
(«قيزيل اوزبيکستان» 21. IV. 31)

«قيزيل قلم»نينگ تارقاليلشي بيله‌ن «قيزيل قلمچيله‌ر» مجموعه‌سي ئه‌ديبنگه‌دي هه‌م يايوب، اونگ اورنيگه «قوروولوش» ديگه‌ن يه‌نگي بر مجموعه چيقارا باشلاعانلار.

....

УзАПП — II — دبه شو روس حرفله‌ري بيله‌ن کورسه‌تيلمه‌کده بولغان تعريبه — «اوزبيکنگ پروله‌تار يازوچيلاري اويوشمه‌سي» معناسده‌گي دوسجه:

(Узбекская Ассоциация Пролетарская Писателей)

ديگه‌ن سوزله‌رده‌ن چيقاريلغاندر. «پروله‌تار يازوچيلاري اويوشمه‌سي»، «قيزيل قلم» گوزي اوستيگه سالينغان «قيزيل مفکوره سالغاسي»در. يوقاريدا آتي آتالغان اسماعيل بازرلنگ سوزيگه قاراغاندا بو УзАПП نينگ بلانفورماسي (اساسي مقصدي، عمه‌مه‌سي) هنوز بيلگيله‌نمه‌گه‌ن».

بيرچه بو طبيعي بر تعريبه‌دير. چونکه پروله‌تار يازوچيلار وه پروله‌تارياتنينگ اوزي بوش سوزده‌ن عبارت بر آولکه‌ده پروله‌تار يازوچيلاري اويوشمه‌سي هه‌م «بلانفورماسز» بوش بر اويوشمه‌ده‌ن باشقا بر تعريبه بولا آلماس.

«يازوچيلار (اديبله‌ر)نينگ يوزيني بيلگيله‌ش اوچون بيرنگادا توزگه‌نله‌رمه‌ش

Abdulvahap Kara

«بریگادا» — بو بر عسکری تعبیردر. اونینگ توغری معناسی ایکی آلایدان مرکب بر عسکر اویوغی، «لوا»در.

«ملحیرور»، اوزلەرینی سوغیشدا قارشو دوشمان کورسەتمەگچی بولغان بولشەویکنینگ جانوارلاری هەر ساحەدە عسکری، سوغیش تعبیرلەرینی قوللانیشنی اوزلەرینگە «بسم الله» قیلیب آلغانلار.

«بریگادالار»، هەر ناماتی قیدیریب، آختاریب «قاتار-قاتار یازوچیلار» تاپقانلار، فقط... اسماعیل سوزلەرینگە قولاق سالیب کورسەگیز، او:

«قاتار-قاتار یازوچیلار جیم توردیلەر، یازمایدیلار، یازا آلمایدیلار. لاکین اولاردا عریضەلەر یازیب خطالارینی اقرار قیلیب، اوزلەرینی صاف کورسەتیش مودا بولوب کیتدی، آمما ایشکە کیلگەندە — یازیش یوق» دیدیر. («قیزیل اوزبیکستان» 13. IV. 31)

ای، دنیانینگ هەر بوروجەگیدە یورگەن تورکستانلیلەر، او کیگردە، توشکیردە «یازمایدیرغان»، «یازا آلمایدیرغان یازوچیلار»نی کوردینگیزلەرمو؟ «یازا آلمایدیرغان یازوچیلار» دیەگەن «سوز» دنیادا، دیمە که بایاغیلار ایمەسمی؟

یازوچیلارنی یازا آلمایدیرغان قیلیب یالغان «عریضەلەر»گە یازیب، یورگوچیلەرنی ادیبلەر قاتاریدا کیرگیزیب آواره بولوب یورگەن مخلوقلارنی روس پرولەتاریات دوریدە که ایشتیب وە کوروب توروبمیز!

پرولەتاریات بوش بر سوزدەن عبارت بولغان تورکستاندە پرولەتاریات دیکتاتوراسی اعلان ایتلیب، یازا آلمایدیرغان یازوچیلاردان «پرولەتاریات یازوچیلاری اویوشمەسی» توزولوشی غیری طبیعی

بر نرسە ایمەسدر.

بولشەویکلەرنینگ «ЎзАПП» دیگەن یونگیدیک بر اویوشمەسینینگ وە «یازا آلمایدیرغان یازوچیلاری»نینگ جینیدەندە «پلانفورماسی — اساس مقصدی، عقیدەسی» هم بو لا آلمایدر...

«پلانفورماسی» بلگیلەنمەگەن، اوزبیک پرولەتار یازوچیلاری اویوشمەسی 38 کیشیدەن تأسیس ایتلگەن ایمش. بولار آقالیای، بابولات، اسماعیل، اورازای، عثمان، ضیا سعید، شریفە خواجە وە باشقالار...

آقالیای اوزبیکنینگ یازوچیلارینی بو لایچا «تقسیم» ایتەدر:

«بوزلەرینی آجیب وە پرولەتاریاتغا توشونەرلیک اثرلەر یازا آلغانلاردان غفور غلام، اویغون، عمرجان اسماعیل(*)، غیرتی، ضیا سعید وە ساقارلارنی ساناش ممکندر.

«بولار پرولەتاریات یازوچیلاری بولوش امیدینی بیرە آلورلار.

«انقلابی یازوچیلار قاتاریدا حمید عالمجان، شاکر سلیمان، میر تیمور، تبلیه خان قیزی، آخوندی، آیبین، مختار، ناشبولات سعیدی، یەشین وە ن. رحیمیلەرنی کیرگیزیش ممکن.»

بوبونچیلک (بیرگە یوردوچی، یولداش)لەردەن بولغان غلام ظفری پرولەتاریات بیلەن کیتیشنی ایستەمەدی. اونینگ «حلیمە» نام اثری غلامنینگ بورژوا صفیدە بولوشینینگ شاهدیدر» دیدیر. («قیزیل اوزبیکستان» 21. IV. 31).

(*) بو عمرجان اسماعیل «یاش تورکستان»نینگ 16نجی ساندا ذکر ایتلگەن «یالغان شونمەلەری» («یالغیش اولاراق «شونگیب» دیب اسیلغان) اثرینگ مؤلفیدر؛ بو عمرجان بولشەویکلەردە «اوزبیک پرولەتار یازوچیلاری اویوشمەسی»نینگ اتی کاتبی تعیین ایتلگەن.

Abdulvahap Kara